

Verkiezingsprogramma Piratenpartij Nederland 2023 - Review

De mens centraal

De Piratenpartij staat voor een vrije informatiesamenleving met ontplooiingskansen voor iedereen. Piraten gaan uit van vertrouwen in de mens en willen een transparante overheid. Monopolies ontwrichten de democratie en tasten de rechtsstaat aan. Wij willen zelfbeschikking en welzijn bevorderen door het spreiden en ontvlechten van aanzienlijke private macht. De Piratenpartij Nederland maakt deel uit van een wereldwijde politieke beweging. Piraten strijden sinds 2009 in het Europees Parlement voor fundamentele rechten.

Voorwoord van de lijsttrekker Mark van Treuren

Contact maken met mensen vind ik het leukste wat er is. Ik kan niet wachten om te gaan flyeren op straat en het gesprek te voeren met kiezers over onze partijstandpunten.

Om onze standpunten voel ik mij gepassioneerd en zijn nu meer dan ooit het gesprek van de dag.

Mark van Treuren, lijsttrekker Piratenpartij Nederland

Kernpunten

De kernpunten van de Piratenpartij zijn noodzakelijk om onze visie te verwezenlijken en het zijn randvoorwaarden voor een democratie die op een realistische manier is ingebed in de voorwaarden en mogelijkheden van de informatiemaatschappij. De Piratenpartij doet op kernpunten geen concessies.

- [Burgerrechten](#)
- [Overheid: Open, inzichtelijk en efficiënt](#)
- [Democratie en invloed burger](#)
- [Vrijheid van informatie](#)

Thema's

Vanuit onze kernpunten verklaren en motiveren we al ons doen en laten. Het partijprogramma-deel bestaat uit onze plannen en ideeën over beleidsterreinen die binnen de partij op grond van deze kernpunten ontwikkeld zijn.

- [Ondernemerschap](#)
- [Onvoorwaardelijk Basisinkomen](#)
- [Economie](#)
- [Belasting](#)
- [Regionale ontwikkeling](#)
- [Gezondheidszorg](#)
- [Justitie](#)
- [Een verstandig drugsbeleid](#)
- [Minister van Digitale Zaken](#)
- [Natuur en milieu](#)
- [Mobiliteit](#)
- [Europese Unie](#)
- [Internationale handel](#)
- [Defensie](#)
- [Ontwikkelingssamenwerking](#)
- [Migratie](#)
- [Cultuur](#)
- [Onderwijs](#)
- [Wetenschap](#)
- [Wonen](#)
- [Ruimtevaart](#)

Colofon

Burgerrechten in het Digitale Tijdperk

Burgerrechten garanderen persoonlijke vrijheden en beschermen burgers tegen willekeur door overheden of bedrijven. Burgerrechten vormen de grondvesten van onze beweging. Concessies doen aan burgerrechten betekent concessies doen aan de fundamenteën van de democratie.

Burgerrechten vormen de grondvesten van onze partij

Het recht op privacy en het recht op vrijheid van meningsuiting staan onder druk door de toenemende surveillance van overheden en bedrijven.

Nederland moet in internationaal verband de hoogst mogelijke standaard van burgerrechten bepleiten en verdedigen. In het binnenland, maar ook daarbuiten.

Als Piratenpartij toetsen wij al ons handelen altijd aan de elementaire rechten van burgers.

Dit zijn onder andere:

- het recht op privacy;
- het recht onschuldig te zijn tot het tegendeel is bewezen;
- het demonstratierecht;
- het recht gehoord te worden, het recht op verweer;

- het recht op vrije verplaatsing;
- het recht op vrije toegang tot internet;
- het recht op vrije communicatie;
- het recht op vrijheid van meningsvorming en meningsuiting;
- het recht op onderwijs tot op het hoogste onderwijsniveau;
- het recht op gelijkwaardige behandeling, het gelijkheidsbeginsel;
- het recht op persoonlijke integriteit en zelfbeschikking;
- het recht om je eigen genderidentiteit vorm te geven zonder inmenging van anderen.

Alle wetten, verdragen, overeenkomsten of besluiten moeten een toets aan deze burgerrechten doorstaan.

Recht op Zelfbeschikking

Het individuele zelfbeschikkingsrecht is een grondslag van de mensenrechten. Het betekent dat men zelf mag bepalen hoe men zijn of haar leven wil leiden.

Privacy is een erkend mensenrecht

Privacy is nodig om een autonoom persoon te kunnen zijn; zelf keuzes te maken zonder beïnvloeding van buitenaf. Privacy is nodig voor het opbouwen van relaties met andere mensen. Zeker voor de ontwikkeling van kinderen is privacy belangrijk; het niet hebben van privacy duidt op wantrouwen, en wie nooit heeft ervaren hoe het is om vertrouwen te krijgen van anderen zal ook niet in staat zijn om anderen te vertrouwen.

Article 12.¹⁾

“No one shall be subjected to arbitrary interference with his privacy, family, home or correspondence, nor to attacks upon his honour and reputation. Everyone has the right to the protection of the law against such interference or attacks.” – Parijs, 10 december 1948

Privacy is van essentieel belang voor de werking van onze democratie. Zonder het beschermen van autonomie is de democratie verloren. Privacy speelt een belangrijke rol in het garanderen van ieders veiligheid; zowel online als offline kunnen criminelen misbruik maken van slecht beschermde data. Tenslotte is privacy belangrijk voor onze menselijkheid; het verliezen van privacy betekent het verliezen van onszelf als autonoom persoon.

“Als het private zichtbaar wordt, kun je geen mens meer zijn” – Hannah Arendt²⁾

De Nederlandse overheid heeft Artikel 12 de laatste jaren in de uitverkoop gezet. De Piratenpartij laat dit niet langer gebeuren en zet zich in voor privacy in alle aspecten van het leven.

Recht op gelijkwaardigheid

De Piratenpartij is tegen discriminatie en alle vormen van racisme. Op papier, voor de wet, bestaan racisme en discriminatie niet meer in Nederland. In de praktijk blijken de effecten nog steeds merkbaar. Dit komt deels omdat er te weinig borging in de processen zit. In een lange keten van besluitvorming drukken de vooroordelen van een enkele ambtenaar of medewerker een stempel op de praktische uitvoering van wetten en regels. Mensen die niet racistisch zijn doen soms onopzettelijk racistische dingen en daar hoeft niet meteen het strafrecht aan te pas te komen maar het is noodzakelijk dat deze zaken wel gerectificeerd worden.

De Piratenpartij staat voor gelijke rechten. Zolang de gendergelijkheid in besturen van grote bedrijven zo uit balans is als nu, is een quotum (twee op de vijf vrouw) een goede tijdelijke

maatregel om emancipatie te bevorderen. Dit geldt beide kanten op. Beursgenoteerde bedrijven zijn groot genoeg om dit van te eisen.

De Piratenpartij wil:

- erkenning voor de slachtoffers;
- signalering van de problemen;
- betere borging van de processen;
- bescherming tegen discriminatie;
- transparante [algoritmes](#);
- een tijdelijk genderquotum bij beursgenoteerde en benoemde overheidsbestuurders.

Recht op offline leven

Iedereen heeft het recht zonder digitale hulpmiddelen, hetzij schriftelijk, hetzij in persoon, in contact te treden met de overheid. Je hebt het recht om na werktijd voor je werk niet bereikbaar te zijn.

Privacy is veiligheid

Privacy beschermt het individu tegen de macht van anderen en van de staat. De Piratenpartij vindt dat alle individuen recht op een persoonlijke levenssfeer hebben; het recht op discretie en het recht om anoniem te zijn. Overigens ontheft anonimiteit niemand van verantwoordelijkheid voor zijn daden.

Verheffen van onze burgerrechten en bescherming van onze vrijheid is een voorname drijfveer voor de Piratenpartij.

Privacy en communicatie

Afzwakken of inbouwen van achterdeurtjes, *backdoors*, in encryptie maken het internet minder veilig voor iedereen. Burgers hebben het recht op zowel veiligheid als privacy. De Piratenpartij wil hoogwaardige encryptie bevorderen.

Privacy en massa surveillance

De dreiging die uitgaat van onwettige en buitensporige surveillance-maatregelen die ons door zowel buitenlandse en binnenlandse overheden worden opgelegd, als reactie op terrorisme of andere vormen van criminaliteit, is ernstig. Er is een dringende behoefte om actie te ondernemen om het evenwicht en onze privacy te herstellen.

Om onze rechten en vrijheden te behouden en de effectiviteit van wetshandhaving te waarborgen, eist de Piratenpartij dat het verzamelen en monitoren van gegevens beperkt blijft tot mensen die verdacht worden van het plegen of voorbereiden van een misdrijf en dat gerechtelijke toestemming daarvoor en toezicht daarop nodig is.

Wetenschappelijk onderbouwd veiligheidsbeleid

Adequate bescherming tegen criminaliteit is een belangrijke verantwoordelijkheid van de staat. We moeten ervoor zorgen dat deze verantwoordelijkheid wordt nagekomen door middel van een rationeel, doordacht en wetenschappelijk onderbouwd veiligheidsbeleid.

Geen chatcontrole

De EU wil 'client-side scanning' verplicht stellen, onder het mom van “tegangaan van kindermisbruik” op het internet. Feit is dat je geen client-side scanning kunt doen zonder end-to-end encryptie te breken. Als er content wordt gescand, moet aan één kant de versleuteling worden verbroken. Dit zal de vertrouwelijkheid van communicatie ondermijnen. Piraten gaan onder geen beding akkoord met “encryptiebedreigende chatcontrole”.

Stop dataretentie en profilering

De Piratenpartij wil de praktijk van routinematige, geautomatiseerde en niet-doelgerichte gegevensverzameling, opslag en koppeling afschaffen. Wij wijzen de grootschalige en willekeurige verzameling van communicatiegegevens ('dataretentie'), reisgegevens (PNR) en biometrische gegevens van de hand. De Piratenpartij is tegen het geautomatiseerd opstellen van profielen van mensen om ze op te delen in risicocategorieën ('profilering').

Camera's in de openbare ruimte

Openbare ruimtes zitten vol met camera's, en handhavers lopen rond met bodycams, die het verkeer en handelen van personen en voertuigen volgen, gezichten volgen en deze informatie combineren zonder rekening te houden met de mogelijkheid van afbraak van privacy. Uit onderzoek blijkt dat de aanwezigheid van dergelijke systemen weinig invloed heeft op de omvang van criminaliteit en dat de criminaliteit zich in het gunstigste geval eenvoudigweg verplaatst naar een andere plek. De Piratenpartij is voor een taakverschuiving van politiepersoneel van monitoringtaken, naar goed contact met de buurt en vakkundig recherchewerk. We zijn in algemene zin tegen gezichtsherkenning en andere vormen van biometrische massasurveillance. De beelden - en de gegevens daaruit - voor trajectcontrole moeten, zodra blijkt dat er geen boete uit voortvloeit direct worden vernietigd.

Geen algemene identificatieplicht

De Piratenpartij is er tegen dat individuen zichzelf moeten identificeren als ze niet worden verdacht van het plegen van een misdrijf, vooral niet als ze hun rechten uitoefenen om te protesteren of samen te komen.

Uitwisselen van persoonsgegevens met andere landen

De Piratenpartij wil geen uitwisseling van persoonsgegevens met landen die niet voldoende bescherming van de grondrechten bieden, behalve in noodsituaties.

Nieuwe surveillanceplannen tegenhouden

De Piratenpartij wil de uitholling van de burgerrechten, die de laatste tijd dramatische proporties heeft aangenomen, een halt toeroepen. Meer surveillance helpt niet om onze veiligheid te waarborgen en kan ons zelfs onveiliger maken.

Op de persoon gerichte reclame

*Real-time bidding*³⁾ (RTB) is het proces waarbij uitgevers advertentieruimte in hun apps of op hun websites veilen. Daarbij delen ze gevoelige gebruikersgegevens — waaronder geolocatie, apparaat-ID's, identificatie cookies en surfgeschiedenis — met tientallen of honderden verschillende adtech bedrijven. RTB is een omvangrijk ondergronds ecosysteem van verzamelen en handel in persoonlijke gegevens. RTB geeft onbetrouwbare websites ('nepnieuws') een

verdienmodel ten koste van de vrije pers, en maakt de profilering van ieder online persoon mogelijk.

Real-time bidding lekt data naar honderden partners, waardoor niet meer is na te gaan wie over jouw persoonlijke gegevens beschikken. RTB is in strijd met de Algemene Verordening Gegevensbescherming⁴ (AVG), maar handhaven is op deze manier onbegonnen werk.

De Piratenpartij wil dat naast de content zelf en de categoriën ervan geen persoonsgegevens gebruikt mogen worden, maar alleen de volgende benaderende gegevens:

1. jouw locatie bij benadering; en
2. algemene beschrijving van jouw apparaat; en
3. jouw IP-adres bij benadering;
4. het tijdstip bij benadering.

Beveiliging consumentenapparatuur

Veel apparatuur wordt met ondeugdelijke beveiliging verkocht. Bijvoorbeeld webcams die openbaar te benaderen zijn. Wachtwoorden die op elk exemplaar gelijk zijn. Privacy by design wordt wettelijk verplicht.

Slimme meters

Energiemeters meten gebruik per seconde maar geven deze geaggregeerde data zelfstandig per maand of kwartaal door aan de energiemaatschappij. Energiemaatschappijen en distributiebedrijven mogen niet op eigen initiatief zelf kastjes kunnen aansturen. Publicatie van de broncode van software in meetkastjes moet verplicht worden. Het moet altijd mogelijk zijn om een slimme meter te weigeren.

Algoritmes en profilering

Verschillende overheden, onder andere politie en belastingdienst, maken gebruik van profileringstechnieken. Hiermee wordt bijvoorbeeld bepaald wie als verdachte wordt gezien, of wie als mogelijke fraudeur wordt bestempeld. Dit leidt tot ongewenste effecten. Profileringsalgoritmen kopiëren vaak de vooringenomenheid van hun makers en een bias in hun trainingsdata. Het is aangetoond dat als gevolg hiervan algoritmen mensen van kleur zwaarder straffen, ook al werd ras expliciet als variabele weggelaten. Van wervingsalgoritmen is aangetoond dat ze de voorkeur geven aan mannen.⁵ Wanneer resulterende beslissingen worden gebruikt als nieuwe trainingsinput om algoritmes te 'verbeteren', zal het deze vooroordelen zelfs versterken. Mensen die deze algoritmen gebruiken als ondersteuning bij beslissingen, kunnen deze algoritmen gebruiken om te hun eigen vooroordelen te rechtvaardigen, omdat 'ze werden genomen door onpartijdige technologie'.

Om deze ongewenste effecten te voorkomen, moeten we eisen dat algoritmen transparant worden en dat trainingsdata kan worden gecontroleerd. Alleen dan kunnen we een maatschappelijk debat voeren over profilering. Bovendien moeten algoritmen zichzelf kunnen uitleggen in begrijpelijke taal. Als mensen het gevoel hebben dat ze onrechtvaardig worden behandeld door technologie, moeten ze altijd het recht hebben op menselijke tussenkomst.

Waarborgen privacy thuiswerkers en studenten

Thuiswerken, videovergaderen en online toetsen hebben in coronatijden een grote groei doorgemaakt. Om dat mogelijk te maken moet er vaak extra software worden geïnstalleerd. Veel van die software kan privacy consequenties hebben ook buiten werk- en toetstijden. Op apparatuur die niet door de werkgever/onderwijsinstelling beschikbaar is gesteld mag nooit software moeten worden geïnstalleerd die andere software blokkeert. Camera en microfoon mogen nooit aangezet kunnen worden zonder dat de gebruiker daar toestemming voor geeft. De Piratenpartij wil wetgeving die afdwingen van 'toestemming' voor meekijken/meeluisteren in de persoonlijke leefomgeving verbied.

Recht op inzage eigen gegevens versterken

Investeren in de capaciteit Autoriteit Persoonsgegevens

De Autoriteit Persoonsgegevens (AP) moet vaker en strenger optreden tegen privacy schendingen. De Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG / *General Data Protection Regulation, GDPR*) biedt mogelijkheden om op te treden tegen privacy schendingen. Dit gebeurt nu veel te weinig. De Piratenpartij wil de AP van voldoende capaciteit voorzien om hun taken naar behoren uit te kunnen voeren.

Sleepwet

De *Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017* ⁶¹ (Wiv), ook wel de sleepwet, bepaalt de taken en bevoegdheden van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, de geheime diensten en het toezicht daarop. De middelen zijn bijvoorbeeld: het aftappen of hacken van personen of organisaties, het raadplegen van informanten of het doen van onderzoek naar openbare bronnen met bijvoorbeeld informatie uit kranten, maar ook alles wat op het internet te vinden is.

Het referendum van 2018 over de Wiv⁷¹ gaf een krachtig signaal: deze Sleepwet is van onvoldoende kwaliteit. De opdracht aan de regering was: de wet moet beter. Sommige bevoegdheden zijn te ruim, het toezicht is te beperkt en de gegevens van onschuldige burgers kunnen te makkelijk in de verkeerde handen terecht komen. De Wiv blijkt onvoldoende waarborgen te hebben om grootschalige schendingen van privacy en gegevensbescherming te voorkomen.

Exportcontroles op surveillance- en censuurtechnologie

We ondersteunen exportcontroles op surveillance- en censuurtechnologie. We zullen de verspreiding van in Nederland gemaakte surveillance- en censuurtechnologie, door middel van exportkrediet of andere staatsgaranties, niet ondersteunen voor autoritaire landen die de rechtsstaat niet respecteren. We zullen vechten om de privacy van journalisten, activisten en burgers overal ter wereld te bevorderen.

Meer vertrouwen en minder bureaucratie

Nederland kent heel veel regels. Door al die regels zijn mensen in alle beroepsgroepen veel tijd kwijt aan administratie. Die tijd kunnen ze dan niet besteden aan werk. Bureaucratie is er vaak op gericht om werknemers te controleren en verantwoordelijkheden af te tikken. De overheid lijkt de burger steeds meer te zien als een mogelijke verdachte. Op die manier komt de overheid steeds meer tegenover de burger te staan. Wij willen dat de overheid weer naast de burger komt staan. De Piratenpartij wil dat de overheid meer vertrouwt op het vakmanschap van burgers en

professionals en haar controledrang tempert. Op deze manier kunnen we bureaucratie en privacy schendende controles opheffen en de overheid efficiënter maken.

Overheid: open, inzichtelijk en efficiënt

Een open en transparante overheid is een basisvoorwaarde voor een goede democratie. Alleen wanneer mensen het functioneren van hun overheid ter discussie kunnen stellen en ze de overheid kunnen controleren, is een goede volksvertegenwoordiging mogelijk. Het is belangrijk dat wat de overheid doet door burgers en journalisten kan worden opgevraagd en bekeken. Ook moet de communicatie tussen de overheid en lobbyisten transparanter worden.

Documentatie van de overheid altijd openbaar

De documentatie van de overheid is grotendeels digitaal opgeslagen. De Piratenpartij wil dat deze voor iedereen zichtbaar is middels een systeem dat persoonlijke informatie anonimiseert en waar nodig pseudonimiseert (geen namen, wel functietitels). Voor volksvertegenwoordigers zijn de originele documenten opvraagbaar.

Algoritmen openbaar

Open kasboek

70% van de uitgaven van overheden kunnen nu niet gecontroleerd worden.⁸¹ De Piratenpartij wil daarom dat kasboeken van overheden en bestuursorganen openbaar worden gemaakt.

Belastingafspraken

Belastingontwijkingsconstructies ('*Tax Rulings*'), die voornamelijk, maar niet uitsluitend, met grote internationale ondernemingen worden overeengekomen, zijn een van de meest dringende problemen van deze tijd. De nodige transparantie is ver te zoeken.

De Piratenpartij wil:

- dat de huidige belastingafspraken met multinationals transparant worden;
- dat nieuwe belastingafspraken met grote multinationals worden verboden;
- dat oude afspraken worden afgebouwd.

Lobbytransparantie

Om het democratische proces te beschermen en de basis van beslissingen transparant te maken, pleit de Piratenpartij voor het openbaar maken van de invloed van belangengroepen en lobbyisten op politieke beslissingen. Lobbyactiviteiten moeten zo transparant mogelijk zijn.

De Piratenpartij wil:

- het bestaande lobbyregister verplicht stellen; en
- koppelen aan een overzichtelijke, publiek toegankelijke kalender op het internet.

De geïnteresseerde persoon heeft dan de kans om op te zoeken met wie de gekozen vertegenwoordiger bijeenkwam, wat het doel van de bijeenkomst was en wat daar gebeurde. Het proces wordt zo democratisch controleerbaar.

Daarnaast wil de Piratenpartij bij alle wetgeving een “voetafdruk”:

- dat alle betrokkenen bij de beleidsvorming hun bijeenkomsten met lobbyisten publiceren, evenals de schriftelijke input die zij ontvangen;
- dat alle wetsontwerpen en wijzigingen traceerbaar zijn naar hun oorspronkelijke auteur.

Einde aan de draaideur

Een kwart van de oud-politici wordt lobbyist. Vaak op het terrein waar ze toezicht op hielden.⁹⁾

De Piratenpartij wil een afkoelingsperiode van 2 jaar voor bewindspersonen, topambtenaren, toezichthouders en andere overheidsinstanties voordat zij een overstap maken naar een functie in het werkveld dat onder hun portefeuille viel.

Persvrijheid

Regionale journalistiek

Steeds vaker worden belangrijke taken van de centrale overheid naar de gemeenten verschoven. Door krimpende budgetten van de regionale kranten en omroepen verdwijnt de politieke verslaggeving. De lokale journalistiek moet in staat zijn om controle uit te oefenen op relevante politieke en maatschappelijke ontwikkelingen. Wij willen de verschraling in de lokale en regionale journalistiek tegen gaan met een stimuleringsfonds naar Deens model.¹⁰⁾

Bescherming tegen de Sleepwet

Door invoering van de Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (Wiv) is Nederland van de tweede naar de zesde plaats gezakt op de persvrijheid index¹¹⁾ van Verslaggevers zonder Grenzen (*Reporters without Borders*). De Wiv, ook wel bekend als de Sleepwet, heeft het voor journalisten moeilijker gemaakt om hun bronnen te beschermen.¹²⁾

De Piratenpartij wil betere waarborgen voor journalisten om hun bronnen te beschermen, door de [Wiv](#) aan te passen.

Klokkenluiders

Klokkenluiders spelen een vitale rol voor het welzijn van de samenleving. Ze moeten meer bescherming, ondersteuning en compensatieregelingen ontvangen, die meer in verhouding zijn met hun professionele en persoonlijke schade.

Controle door burger van de overheid

Naast transparantie en persvrijheid is goed [onderwijs](#) en onafhankelijke [wetenschap](#) nodig, zodat de burger goed geïnformeerde beslissingen kan nemen.

Ruimhartige compensatie gedupeerden

Of je het nu hebt over rechtsherstel in de jeugdzorg, de toeslagenaffaire, instortende huizen in Groningen; steeds wanneer men wordt gedupeerd door overheidsbeleid, wordt het hen zo moeilijk mogelijk gemaakt hiervoor gecompenseerd te worden. Het toegenomen wantrouwen

vanuit de overheid heeft ervoor gezorgd dat voor elke euro compensatie nu 0,74 opgaat aan bureaucratie. Uitgaan van vertrouwen is voordeliger. De Piratenpartij staat voor een betrouwbare overheid en wil daarom gedupeerden ruimhartig en snel compenseren, in plaats van jarenlange juridische procedures met schrijnende gevolgen.

Open standaarden

De overheid moet de ontwikkeling van open source en open standaarden in de publieke en private sector faciliteren, zodat op termijn veel tijd en geld bespaard kan worden. Dit gebeurt bijvoorbeeld al bij stopcontacten en bij USB aansluitingen voor een mobiele telefoon.

Er zijn veel meer voorbeelden waar een grotere marktefficiëntie gerealiseerd kan worden wanneer onderdelen open source en met open standaarden worden ontwikkeld. Ook materialen die de overheid gebruikt kunnen open source worden ontwikkeld, zoals verkeersborden of lantaarnpalen.

Democratie

Democratie is meepraten en meebeslissen over onze samenleving. In een democratie heeft iedereen een stem en wordt gehoord. Wij willen dat iedereen de mogelijkheid heeft om deel te nemen aan het besluitvormingsproces. Op die manier benutten we alle kennis, ervaring en expertise in onze samenleving.

Deelnemen aan de democratie

Betrek de betrokkenen. Door de belanghebbenden in te zetten in het besluitvormingsproces, kunnen voorstellen een steviger basis krijgen met de beschikbare kennis en ervaring in de samenleving. De overheid moet niet het door hen gewenste beleid aan de samenleving verkopen; het beleid moet de samenleving dienen.

Invoeren bindend correctief referendum

Een bindend correctief referendum is een noodrem. Burgers hebben nog steeds onvoldoende invloed op de inhoud van beleid. Er zijn vaak meerdere redenen om tegen te zijn, een 'nee' geeft daarom te weinig sturing om het beleid te verbeteren. De Piratenpartij wil dat de overheid van tevoren naar de burger luistert.

Referenda dienen enkel uitgevoerd te worden op initiatief van de bevolking, niet op initiatief van de regering. Kiesdrempels worden afgeschaft, omdat deze verstoringen werken op het stemgedrag. Bovendien zijn ze onnodig, omdat het aantal benodigde handtekeningen de drempel al hoog genoeg maakt.

Invoeren bindend wetgevend referendum

Naast achteraf corrigeren dient de burger de mogelijkheid te hebben om onderwerpen op de agenda te zetten. Burgers hebben het recht om zowel de bestaande wetgeving in te trekken alsook nieuwe wetgeving in te dienen.

E-democracy en burgerberaden

Mensen weten zelf het beste wat zij willen. Daarom is het belangrijk dat burgers in een zo vroeg mogelijk stadium betrokken worden bij beleid. Internet biedt hier fantastische mogelijkheden.

Burgers van alle leeftijden kunnen vanaf iedere locatie en op ieder moment hun wensen en zorgen kenbaar maken.

Mensen met expertise op een bepaald gebied kunnen gemakkelijk samenkomen om een kwalitatief goed voorstel of beleidsplan vorm te geven. Tegelijkertijd is het mogelijk om in een kort tijdsbestek te peilen wat het draagvlak van zo'n voorstel of beleidsplan is.

Op initiatief van de Piratenpartij wordt op lokaal niveau al gebruik gemaakt van verschillende E-democracyplatformen. In dit systeem kan iedereen op eenvoudige wijze meedoen aan besluitvorming via directe democratie (zelf) of door het vrijwillig overdragen van je stem.

In dit systeem kan iedereen op eenvoudige wijze meedoen aan besluitvorming via directe democratie (zelf) of door het vrijwillig overdragen van je stem.

Daarnaast wil de Piratenpartij burgerberaden organiseren, waarbij willekeurige burgers, die samen een goede afspiegeling van de bevolking vormen, worden uitgenodigd om fysiek bij elkaar te komen en in een interactieve workshop oplossingen te bedenken voor problemen in de samenleving. Daarnaast kunnen deze burgertoppen worden ingezet om oplossingen die op e-democracy platforms worden bedacht verder uit te werken.

Besluitvorming zo lokaal mogelijk laten plaatsvinden

Wetgeving dient zo dicht mogelijk bij de burger te worden gemaakt. Burgers hebben dan meer invloed op die wetgeving en kan directe democratie, vanwege de kleinschaligheid, gemakkelijker geïmplementeerd worden. De Piratenpartij wil dat alleen wetten die niet op een bepaald bestuurlijk niveau (dorp, eiland, gemeente, provincie, staat) kunnen worden opgelost, naar het eerstvolgende hogere niveau worden doorgeschoven. Dit heet het subsidiariteitsbeginsel.

Versterken lokale democratische controle

Decentralisatie van verantwoordelijkheden heeft er voor gezorgd dat de werkdruk van gemeenteraads- en statenleden flink is toegenomen. Er moet immers meer gecontroleerd worden. De Piratenpartij wil investeren in de lokale volksvertegenwoordigingen door het uitbreiden van de uren/vergoeding, afhankelijk van de lokale behoeften en verhoging van de budgetten voor fractieondersteuning.

Versterken Tweede Kamer

Het aantal zetels in de Tweede Kamer is voor het laatst uitgebreid in 1957 naar 150 zetels, hoewel het aantal stemgerechtigden sinds die tijd meer dan verdubbeld is. Dit betekent dat de kiesdrempel (het aantal stemmen dat nodig is voor een zetel) ook meer dan verdubbeld is. De vele overheidsdiensten zijn in de afgelopen halve eeuw bovendien een stuk complexer geworden. Daarnaast wordt het kabinet veel uitgebreider ondersteund dan de Tweede Kamer. Hierdoor staan de controlefunctie en de volksvertegenwoordigende rol van de Tweede Kamer onder druk.

Volgens een observatie in de politieke wetenschappen volgt het aantal leden van het parlement ongeveer de derdemachtswortel van de vertegenwoordigde bevolking.¹³⁾ Conform deze vuistregel zou Nederland 261 Tweede kamerzetels moeten hebben.

Dit bevordert specialisatie van Kamerleden en het verlicht de vergaderdruk van individuele leden. Bovendien worden minderheden op deze manier beter gerepresenteerd. Dit alles zal de

controlefunctie en volksvertegenwoordigende rol van de Tweede Kamer enorm ten goede komen. Tijdens de verbouwing van het Binnenhof kan hier rekening mee worden gehouden.

Daarnaast willen we, net als in lokale en regionale politiek, commissieleden toestaan. Deze hebben spreekrecht in commissievergaderingen, maar nemen niet deel aan plenaire vergaderingen en dus ook geen stemrecht. Dit blijft voorbehouden aan Kamerleden. Dit helpt met name kleine fracties om toch op elk thema inhoudelijke input te leveren. Ten slotte dient het budget voor fractieondersteuning flink verhoogd te worden.

Wij staan voor een democratie die erop vertrouwt dat mensen zelf in staat zijn te bepalen wie hen het beste vertegenwoordigt. Hierbij past het wel om de voorkeursdrempel te verwijderen zodat kandidaten sneller op voorkeursstemmen worden verkozen, ook als ze laag op de lijst zijn geplaatst.

Overigens zijn wij van mening, dat, om de kracht van de eed van Thorbecke te onderstrepen, de fracties door elkaar worden gehusseld door loting en niet bij elkaar zitten. Hierbij dienen voldoende baldraai-bewegingen te zijn om een volgend husselgate te voorkomen.¹⁴⁾

Grondwettelijke toetsing

Nederlandse rechters mogen wetten niet aan de Grondwet toetsen.¹⁵⁾ Dit in tegenstelling tot hun collega's in het nabije buitenland, die wel constitutionele toetsing door de rechtelijke macht kennen. Tweede en Eerste Kamer beoordelen of wetten die zij maken in overeenstemming zijn met de Grondwet. Bij [internationale handelsverdragen](#) prevaleren economische belangen van multinationals soms boven burgerrechten. Volksvertegenwoordigers zijn niet alziend; zij kunnen bij het accorderen van welke wet dan ook niet voorzien hoe de wet in de praktijk uitvalt en hoe er naar gehandeld wordt. In door de wetgever onvoorziene misstanden is de gang van de burger naar de rechter essentiële burgerrechtbewaking.

De Piratenpartij wil een constitutioneel hof in aanvulling op de Eerste Kamer, die gewoon in huidige vorm blijft bestaan. Eerste Kamerlid zijn wordt een fulltime functie, om de baantjescarrousel te stoppen en belangenverstremgeling te voorkomen.

Benoemingen in het openbaar bestuur

Vrijwel alleen de leden van de gevestigde partijen worden benoemd in het openbaar bestuur. Dit komt doordat de normaal geldende bepalingen tegen discriminatie en voorkeur niet van toepassing zijn op bij het toekennen van functies in het openbaar bestuur. Wij willen deze uitzondering schrappen. We willen dat functies in het openbaar bestuur, adviesraden en de ambtenarij worden toegekend op basis van verdienste, in een eerlijk en transparant selectie- of sollicitatieproces.

Directe verkiezingen voor alle politieke functies

In een democratie dienen zoveel mogelijk politieke functies middels directe verkiezingen te worden ingevuld, en niet worden benoemd. Dit geldt om te beginnen voor burgemeesters, dijkgraven en *alle* leden van het Algemeen Bestuur in de waterschappen.

Geen politieke macht voor het koningshuis

Politieke macht behoort niet door overerving tot stand te komen, zoals nu met het koningshuis het geval is. Leden van het koningshuis die dit zelf wenselijk vinden, kunnen in dienst van de overheid treden als ambassadeur en voor een ceremoniele rol. De uitgaven kunnen flink worden

versoberd en leden van het koningshuis dienen net als ieder ander belasting te betalen over hun vermogen en inkomen.

Representatieve democratie

De Piratenpartij wil voor burgers de mogelijkheid om directer en met meer invloed deel te nemen aan het politieke debat- en besluitvormingsproces. Zowel individueel als collectief. Daarom eisen wij dat barrières die participatie van nieuwe politieke partijen aan verkiezingen bemoeilijken of onmogelijk maken worden verwijderd (zoals een hoog aantal handtekeningen of een hoge borg). Burgers en belangengroepen moeten de mogelijkheid hebben tot vereniging en inspraak, ongeacht hun omvang of status.

Geef kleine partijen een eerlijke kans

Kiesdrempels zijn ondemocratisch en bevoordelen grote partijen. Om kleine partijen en minderheden evenveel kans op vertegenwoordiging te geven:

- wordt bij de Tweede Kamerverkiezingen de kiesdrempel volledig afgeschaft, zodat vanaf een halve kiesdeler kans gemaakt wordt op een restzetel;
- worden lijstverbindingen weer mogelijk gemaakt, waarbij het aantal stemmen van de lijstverbinding meegenomen bij het verdelen van de zetels, ongeacht of de losse partijen op eigen kracht de kiesdrempel gehaald zouden hebben.

Subsidie voor politieke partijen

Op dit moment ontvangen partijen die niet vertegenwoordigd zijn in de Tweede of Eerste Kamer geen overheidssubsidie. Lokale partijen zouden ook in aanmerking moeten komen voor subsidie van het Rijk.

Piraten willen:

- evenredige verdeling voor partijen die meedoen aan verkiezingen, zeg 1 euro per stem jaarlijks tot aan de volgende verkiezing;
- teruggave van de waarborgsom onafhankelijk van de kiesdrempel zoals bij de oosterburen.

Kiesgerechtigde leeftijd 16 jaar

Veel politieke beslissingen hebben grote gevolgen voor de toekomst. Onze beslissingen zullen significante gevolgen hebben voor het leven van jongeren. Daarom moeten jongeren het recht hebben om deel te nemen aan het democratische proces. Jongeren moeten actief gestimuleerd worden, onder andere door ze de gelegenheid te bieden om deel te nemen aan E-democracysystemen en offline burgertoppen. Jongeren moeten daarnaast de mogelijkheid krijgen om te stemmen op partijen die de belangen van deze jongeren vertegenwoordigen. De minimumleeftijd om te stemmen wordt daarom verlaagd naar 16 jaar.

Vrijheid van informatie

Vrije toegang tot informatie, kennis en cultuur is een voorwaarde voor de sociale, technologische en economische ontwikkeling van onze samenleving. Het huidige auteursrecht en patentrecht creëren informatie monopolies die alleen grote bedrijven ten goede komen, vormen een belemmering voor deze toegang. Wij willen deze wetgeving daarom grondig hervormen.

Recht op zelfontplooiing

De vrije toegang tot informatie zoals kennis, technologie en cultuur zien wij als een fundamenteel burgerrecht, en moet verankerd worden in onze rechtstaat. De huidige wetgeving omtrent 'intellectueel eigendom', auteursrecht en patentrecht vormt echter vaak een belemmering voor deze toegang.

Wij willen deze wetgeving daarom grondig hervormen.

De economie is steeds meer gebaseerd op informatie. Dat is goed nieuws, want we kunnen informatie vrijwel gratis vermenigvuldigen en delen. Het internet biedt mensen geweldige mogelijkheden om overal ter wereld te beschikken over nieuws, kennis, technologie, entertainment en cultuur.

Om ervoor te zorgen dat mensen deze mogelijkheden tot zelfontplooiing optimaal kunnen benutten, is het van belang dat de bestaande informatiemonopolies worden afgebroken. Dit kan onder andere gedaan worden door het auteursrecht en patenten sterk te beperken. De Piratenpartij wil op de lange termijn het patentensysteem afschaffen.

Auteursrecht

Het auteursrecht is bedoeld om de creativiteit te bevorderen door de makers een beperkt monopolie te geven op het gebruik en de verspreiding van hun werk. Zodra deze rechten vervallen, gaan de werken naar het publieke domein om door anderen te worden gebruikt en er verder op te bouwen. Het auteursrecht wordt toegekend aan de makers in ruil voor het uiteindelijke voordeel dat de samenleving krijgt door deze werken te laten maken en vrij te geven aan het publieke domein.

De Piratenpartij wil een rechtvaardig en evenwichtig auteursrecht gebaseerd op de belangen van de makers en de samenleving als geheel.

Duur auteursrecht

Verlengingen van de duur zijn het gevolg van een omvangrijke lobby en zijn niet gebaseerd op deugdelijk economisch bewijs. In de loop der tijd is de duur van het auteursrecht verlengd tot de levensduur van de auteur plus nog eens 70 jaar. Langdurende auteursrechten komen alleen ten goede aan grote bedrijven en zetten hen er toe aan om oude content te hergebruiken in plaats van investeringen in nieuw materiaal te doen.

Het commerciële monopolie, gegeven door het auteursrecht, mag niet langer duren dan één generatie. Elke type werk (film, roman, etc.) krijgt een naar het type werk aangepaste termijn. Deze termijn wordt zodanig bepaald – en aangepast – dat het werk zo snel mogelijk ook commercieel vrij beschikbaar komt en de sector zo snel mogelijk omschakelt naar nieuwe verdienmodellen.¹⁶⁾

Recht om te gebruiken

Een betere openbare beschikbaarheid van informatie, kennis en cultuur is een voorwaarde voor de maatschappelijke, technologische en economische ontwikkeling van onze samenleving. Het kopiëren, archiveren, gebruiken en toegankelijk maken van literaire en artistieke werken voor niet-commerciële doeleinden moet niet alleen worden gelegaliseerd, maar ook wettelijk worden beschermd en actief worden gepromoot. Daartoe moeten de uitzonderingen op het auteursrecht het recht om te gebruiken vormgeven en moet de wettelijke bescherming van digitale sloten op cultuurgoederen, zoals het *Digitaal Restrictie Management* (DRM), worden afgeschaft. Iedereen moet kunnen genieten van ons cultureel erfgoed en dit kunnen delen zonder de dreiging van juridische stappen, schenden van de privacy of censuur.

Afgeleide werken zijn altijd toegestaan, met uitzonderingen die heel specifiek in de wet, met minimale ruimte voor interpretatie, zijn vastgelegd.

Remixen, parodieën, citaten en sampling moeten vrijgesteld zijn van het exclusieve recht van een copyright monopolie.

Het maken van een privé-kopie voor eigen gebruik is een recht, daarom is een heffing op media- of hardware fundamenteel onjuist. De thuiskopieheffing wordt afgeschaft.

Contractvoorwaarden voor auteurs

Auteursrechtenorganisaties moeten zorgen voor volledige transparantie, evenredige participatierechten voor hun leden en eerlijke contractvoorwaarden voor auteurs en kunstenaars.

Vrije en ongecensureerde internettoegang

Artikel 17 van de recente EU-auteursrechtenrichtlijn stelt filters verplicht die alle foto's, video's en teksten blokkeren die een vermoeden van inbreuk op het auteursrecht veroorzaken. Filters die mogelijk als censuurmachines kunnen dienen, tasten de fundamentele rechten van de gebruikers aan. De Piratenpartij wil de schade van de EU-auteursrechtenrichtlijn zo veel mogelijk beperken en de rechten van internetgebruikers maximaal beschermen. Wij verzetten ons tegen verplichte uploadfilters.

Patenten

Empirisch onderzoek laat zien dat patenten eerder een belemmering zijn voor innovatie dan een aansporing.¹⁷⁾ Volgens historische gegevens is de verspreiding van ideeën veel doeltreffender om innovatie aan te moedigen.¹⁸⁾ Het patenteren van kennis op gebieden als genetica en biotechnologie, evenals software, maakt het een tastbare bedreiging voor de toekomst van onze samenleving.

Patentwetgeving hervormen

Monopolies op planten en zaden en kostbare juridische geschillen over vaak triviale octrooien laten al zien hoe zowel innovators als consumenten de prijs moeten betalen. Patentwetgeving moet worden hervormd of vervangen door een aanpak die vrijere en eerlijkere markten mogelijk maakt in plaats van innovatie verder te verstikken.

Misbruik van patenten

De Piratenpartij vindt dat patenten niet bestaan om grote bedrijven in staat te stellen de concurrentie te smoren met een steeds groter wordend aantal triviale patenten en patenten met te brede toepassing. We willen daarom het aanhoudende en toenemende misbruik van patenten tegengaan.

Patenten in de Informatiemaatschappij

Economisch succes in de informatiemaatschappij is niet langer alleen afhankelijk van technologische uitvindingen, maar ook van de ontwikkeling van kennis en het delen van informatie. De inspanning om deze factoren te reguleren, nu via het octrooistelsel, staat lijnrecht tegenover onze vereiste van vrijheid van kennis en menselijke cultuur.

Patenten mogen nooit verleend worden voor 'uitvindingen' die triviaal, niet-substantieel, computerprogramma's, bedrijfsmodellen of natuurproducten zijn. Deze typen octrooien belemmeren de ontwikkeling van een informatiemaatschappij en leiden tot de privatisering van gemeenschappelijke hulpbronnen. Kleine en middelgrote IT-bedrijven in heel Europa bewijzen dat octrooien op software geen voorwaarde zijn voor economisch succes. Innovatie moet eerlijk worden beloond, maar dit betekent niet noodzakelijkerwijs dat monopolistische rechten worden verleend die innovatie in de kiem smoren en de toegang tot essentiële zaken nadelig beïnvloeden.

Nederland en andere geïndustrialiseerde landen mogen minder ontwikkelde landen niet dwingen om octrooi-bepalingen te accepteren die schadelijk kunnen zijn voor hun essentiële behoeften, gezondheid, onderwijs of ontwikkelingsmogelijkheden.

Patenten, Medicijnen en Gezondheid

De Piratenpartij verzet zich tegen het frequente misbruik van octrooiprivileges, zoals het introduceren van triviale wijzigingen in geneesmiddelen met aflopende octrooibescherming. Praktijken om concurrentie te voorkomen, zoals het betalen van concurrenten om het op de markt brengen van generieke geneesmiddelen te vertragen, moeten actief worden bestreden.

De ontwikkeling van nieuwe anti-biotica en vaccins voor tropische ziekten kun je financieren met fondsen die belonen naar rato van de *health impact* op de volksgezondheid. Een alternatief voor patent-monopolies is patent pooling, dit zorgt voor concurrentie en maakt medicijnen betaalbaar. Er dient altijd transparantie over de kosten en marktprijs te zijn.

Het is ons doel om het directe verband tussen de beloning voor vooruitgang en de prijs van het eindproduct te verbreken om ervoor te zorgen dat geneesmiddelen voor iedereen betaalbaar zijn.

Universiteiten en onderzoeksinstituten moeten wetenschappelijk onderzoek voor gezondheid en geneeskunde kunnen verrichten zonder te worden belemmerd door patenten.

Merkenrecht

Het merkenrecht is oorspronkelijk bedoeld om de herkenbaarheid van de producent bij de consument te verbeteren. Op deze manier kon er een basale consumentenbescherming gegarandeerd worden.¹⁹⁾ De Piratenpartij vindt dat het merkenrecht opnieuw tot deze functie beperkt moet worden.²⁰⁾

Eigendomsrecht

Je bent zelf verantwoordelijk voor je eigendommen, en mag ze verantwoord gebruiken. Verantwoord gebruik omvat niet alleen het gebruik dat bij het ontwerp gepland was. Je mag je eigendommen gebruiken naar eigen goeddunken, voor eigen doeleinden. Wij strijden tegen de trend dat bedrijven dit gebruiksrecht proberen in te perken met een beroep op 'intellectueel eigendom'.

Recht om te repareren

Er zijn steeds meer fabrikanten die proberen om het gebruik van hun producten te sturen, door mogelijkheden tot het zelf sleutelen of repareren, *right to repair*²¹⁾, in te perken. Bedrijven gebruiken Digitaal Restrictie Management (DRM) om hun klanten te dwingen extra te betalen voor reparaties in hun erkende service-centra, of om hun officiële verbruiksartikelen te kopen, alles van printerinkt tot reinigingsmiddel voor geautomatiseerde kattenbakken. DRM's zijn digitale

sloten op apparaten, waarbij de klant de sleutel niet krijgt. Met digitale sloten worden sommige van de meest elementaire eigendomsrechten in het digitale tijdperk bedreigd.²²⁾

De Piratenpartij wil dat de wettelijke bescherming voor digitale sloten (DRM) wordt afgeschaft.

Internationale regulering van informatie monopolies

De Piratenpartij wil herziening van de TRIPS-overeenkomst om de exclusieve rechten op immateriële goederen te beperken. We streven ernaar dat vergelijkbare beperkingen van toepassing zijn op alle handelsovereenkomsten die soortgelijke of zelfs verdergaande voorschriften inzake octrooien en auteursrecht kunnen bevatten.

Publieke media

Media en journalistiek zijn essentieel voor een goed werkende samenleving en democratie. De media moeten voor burgers altijd vrij en publiekelijk toegankelijk zijn. Dit geldt in het bijzonder voor media die (mede) door publiek geld gefinancierd zijn. Deze media moeten via internet in ieder geval altijd live en in archiefvorm beschikbaar zijn. Deze media moeten 'uitzenden' (content produceren) onder een vrije licentie, zodat hergebruik altijd toegestaan is.

Toegankelijkheid websites

Internetsites van publiek gefinancierde instellingen moeten altijd toegankelijk zijn voor mensen met een handicap. Volgens het Besluit Kwaliteit Rijksoverheidswebsites moeten alle overheidswebsites sinds 2010 voldoen aan webrichtlijnen om dit te bewerkstelligen. Veel sites voldoen echter niet of onvoldoende aan deze richtlijnen. Internetsites van publieke instellingen moeten altijd deze webrichtlijnen volgen.

Vrije en open-source software

De Piratenpartij ondersteunt het propageren van software die door iedereen kan worden gebruikt, geanalyseerd, verspreid en aangepast. *Free and open-source software*²³⁾ (FOSS) is essentieel voor de controle van gebruikers over hun eigen technische systemen en levert een belangrijke bijdrage aan het versterken van de autonomie en privacy van alle gebruikers.

Vrije Software, Open standaarden en Protocollen in het openbaar bestuur

Gegevens van burgers moeten waar mogelijk worden verwerkt, beheerd en beveiligd met vrije software. Proprietary software mag alleen worden gebruikt zolang Vrije Software niet effectief voor dat specifieke doel kan worden gebruikt of gemaakt.

Vrije software verlaagt de administratieve kosten, bevordert lokale technische ondersteuning en vergroot het vermogen om schadelijke code te identificeren. We zullen de overgang van de publieke sector naar vrije software stimuleren, zodat er geen afhankelijkheid meer is van specifieke leveranciers. Burgers en bedrijven mogen niet worden gedwongen om bedrijfseigen software te gebruiken bij het omgaan met openbaar bestuur. Online communicatie met de overheid moet gebaseerd zijn op vrije en leverancier-neutrale protocollen en formaten.

Open Access

Een kerntaak van universiteiten is nieuwe kennis voortbrengen. De resultaten van met publiek geld gefinancierde onderzoeken zijn publiek eigendom. Overdracht van auteursrechten aan uitgevers leidt tot hoge kosten en beperkte toegang voor het publiek. Kennis ontoegankelijk maken bij publiek-private samenwerking is helemaal uit den boze. Data gebruikt voor onderzoek moet, eventueel na een beperkte termijn, beschikbaar komen voor andere onderzoekers.

De Piratenpartij wil vrije beschikbaarheid van wetenschappelijke resultaten.

Open Data

Alle gegevens die voor openbaar gebruik zijn gemaakt, ongeacht hun herkomst, moeten vrij toegankelijk zijn voor het grote publiek, tenzij daarmee persoonlijke gegevens worden vrijgegeven zonder toestemming van die betrokkenen. Dergelijke gegevens worden beschikbaar gesteld in een passende vorm, die ook een formulier voor gegevensverwerking bevat. Toegang mag niet worden beperkt door vergoedingen, licenties of overmatig ingewikkelde aanvraagprocedures of door technische middelen.

We streven naar een wet op vrijheid van informatie op EU-niveau die de belangrijkste aspecten van de huidige EU-verordening afschaft waarmee de toegang tot informatie wordt bemoeilijkt, zoals de definitie van 'document' en de beroepstermijn. We steunen de ontwikkeling van procedures om nationale gegevens in de hele EU te delen.

Internet beleid

De digitale revolutie heeft de sociale en economische structuren in heel Europa veranderd; vrije en gelijke toegang tot het internet is nu een basisvereiste voor deelname aan het maatschappelijke verkeer. Burgers moeten de mogelijkheid hebben om anoniem op internet te gaan.

De Piratenpartij wil het recht op 'digitale participatie' opnemen in het Europees Handvest van de grondrechten. We zullen maatregelen ondersteunen die ervoor zorgen dat het representatieve maatschappelijk middenveld in staat is om deel te nemen aan multistakeholderforums. We zullen ons verzetten tegen pogingen van bedrijven, overheidsinstanties en intergouvernementele organisaties om controle te krijgen over het internetbeheer.

Bescherming van de online vrijheid van meningsuiting

Vrijheid van meningsuiting is de hoeksteen van een democratische samenleving. Het mag niet in handen vallen van particuliere ondernemingen of algoritmen. Het besluit om inhoud te verwijderen is voorbehouden aan een onafhankelijke openbare instantie, zoals een rechter.

Online intermediairs mogen niet aansprakelijk gesteld worden voor acties van hun gebruikers. Het gebruik van automatische uploadfilters om 'terroristische inhoud' of online inbreuk op het auteursrecht op te sporen en te blokkeren, moet worden verboden, omdat deze vaak leiden tot het verwijderen van legitieme content, met inbegrip van informatie over mensenrechtenschendingen in conflictgebieden, en afbreuk doen aan het recht om uitzonderingen op het auteursrecht zoals een citaat te gebruiken of een parodie te maken.

Netneutraliteit

Netneutraliteit is cruciaal om voor iedereen een vrij internet te houden. We zullen geen beperkingen op het internetverkeer toestaan. Namelijk, beperkingen op basis van de aard van de content of dienst. We staan ook geen beperkingen toe op basis van de geografische locatie van

de aanbieder en de ontvanger. Maatregelen voor het beheer van het internetverkeer zijn alleen toegestaan in uitzonderlijke gevallen, mits deze op een duidelijke en transparante wijze en alleen om technische redenen worden toegepast.

Verbetering van de netwerkinfrastructuur

De Piratenpartij ondersteunt ten zeerste de Europabrede ontwikkeling van de modernste communicatie-infrastructuur. Ons doel is overal toegang tot breedbandinternet in de EU.

Bij het verbeteren en moderniseren van de netwerken moet elk monopolie op infrastructuur worden vermeden.

Ontgrendel het internet: recht op interoperabiliteit

Commerciële sociale media en messaging platforms staan erom bekend hun gebruikers te bespioneren, adverteerders te helpen hen te manipuleren en online communicatie te censureren. Bij het weggaan van dergelijke platforms wil de Piratenpartij dat gebruikers het recht hebben om hun contacten mee te nemen naar een alternatieve dienst om met hen in contact te kunnen blijven. Sociale media en messaging platforms moeten interoperabel worden.

Beveiliging in het digitale tijdperk

Met het internet der dingen²⁴ (IoT) beginnen computers de wereld direct en fysiek te beïnvloeden (bijvoorbeeld auto- of ziekenhuistechologie). IT-apparaten die onveilig zijn en kwetsbaar voor indringen en DDoS²⁵ aanvallen vormen in toenemende mate een risico voor ons leven en onze eigendommen. We kunnen ons niet langer veroorloven dat er zich regelmatig veiligheidsrampen voordoen.

De Piratenpartij wil dat gebruikers de zeggenschap hebben over de technologie die ze in hun dagelijkse leven gebruiken. Gebruikers hebben het recht om zelf apparaten aan te passen en te repareren.

De Piratenpartij wil commerciële fabrikanten van IT-apparatuur verplichten om gedurende een redelijke periode regelmatig updates te leveren. Als updates of fixes van kwetsbaarheden niet binnen een redelijk tijdsbestek na hun ontdekking worden aangeboden, zijn commerciële fabrikanten aansprakelijk. Wanneer een fabrikant besluit om een product niet meer te ondersteunen dat nog steeds op grote schaal wordt gebruikt, moeten de broncode en de ontwikkelingstools openbaar worden gemaakt zodat de gemeenschap deze kan onderhouden.

Overheidsinstanties zijn verplicht om kwetsbaarheden die zij vinden of verwerven openbaar te maken. Er mogen geen achterdeurtjes in de encryptietechnologie zijn, omdat dit de integriteit en veiligheid van alle systemen zou verzwakken en bedreigen.

We zullen wetgeving ondersteunen die erop gericht is de mogelijkheid te bieden om persoonsgegevens van de ene naar de andere internetdienst over te dragen en de interoperabiliteit tussen de verschillende internetserviceproviders te bevorderen.

Een vrije informatiesamenleving

Het internet biedt ongekende mogelijkheden om in contact te komen met anderen en samen te werken. De Piratenpartij staat voor een vrije samenleving waarin alle kennis, kunst en cultuur die de mensheid heeft voortgebracht voor iedereen beschikbaar is om op voort te bouwen en aan bij te dragen.

De Piratenpartij wil onafhankelijke creatieve makers beschermen tegen de macht van poortwachters, door onder andere:

- informatie monopolies [beteugelen](#);
- effectieve [mededingingsregels](#) voor internetplatforms;
- transparantie en verantwoording van [algoritmen](#);
- een toezichthouder op [algoritmen](#);
- persoonlijke data [mee kunnen nemen](#) naar een ander platform;
- een gezond [verdienmodel](#) voor het internet door [targeted advertising](#) te hervormen.

Wie plukt de vruchten van de technologische vooruitgang?

De Piratenpartij staat voor een inclusieve economie met ontplooiingskansen voor iedereen. Marktmacht verhindert dat. Effectief mededingingsbeleid bevordert concurrentie door marktmacht te ontvlechten en te verspreiden. Een weerbare en veerkrachtige economie begint bij economische zekerheid.

De Piratenpartij wil de welvaart voor iedereen verhogen door te [investeren](#) in plaats van extraheren, zoals:

- economisch [beleid](#) dat werkt voor iedereen;
- een [arbeidsmarkt](#) die werkt;
- economische zekerheid met een [basisinkomensgarantie](#);
- een gelijk speelveld met [de effectieve mededingingsnorm](#);
- het [belastingtekort](#) van multinationals innen;
- eigen aandelen [terugkopen](#) aan banden leggen.

Richting vrije informatiesamenleving

Wij willen economische regels die niet slechts een kleine top ten goede komen, maar voor iedereen werken.

De Piratenpartij stelt jou in staat om je eigen leven vorm te geven in een vrije informatiesamenleving.

Thema's

Vanuit onze kernpunten verklaren en motiveren we al ons doen en laten. Het thema-deel bestaat uit onze plannen en ideeën over beleidsterreinen die binnen de partij op grond van deze kernpunten ontwikkeld zijn.

Ondernemerschap

De Piratenpartij wil kleine ondernemers beschermen tegen machtsconcentraties van overheden en grote bedrijven. Daar waar de overheid van MKB-ondernemers informatie vraagt, moet ze de daarvoor benodigde software open source en gratis aanbieden.

MKB

Innovatie

Innovatie vindt voor een belangrijk gedeelte plaats bij kleinere bedrijven die een sterke focus hebben op ontwikkeling. Deze bedrijven moeten gestimuleerd worden in wat ze doen, patenten mogen geen belemmering vormen.²⁶⁾ MKB-ondernemers²⁷⁾ moeten zich kunnen concentreren op innovatie, zonder dat ze zich zorgen hoeven maken over de juridische kant van patenten.²⁸⁾

Open source software

Organisaties, bedrijven en burgers kunnen efficiënter werken wanneer ze bijvoorbeeld open source boekhoudsoftware inclusief belastingregels gratis kunnen downloaden en gebruiken. Dit zal op termijn ook schelen in de verwerkingskosten voor de overheid zelf. De Piratenpartij wil ontwikkeling van gratis open source software voor door de overheid gevraagde gegevens.

Achtergrondmuziek op het werk en in de kroeg

Op het werk of in de horeca wordt muziek en televisie doorgaans niet als kern van het verdienmodel ten gehore gebracht.²⁹⁾ Het verplicht afdragen van gelden om muziek of video te vertonen op het werk of in de horeca moet worden afgeschaft.³⁰⁾

Exit thuiskopie- en reprorecht heffing

Het thuiskopieheffing-stelsel is een onnodige en inefficiënte heffing. Het reprorecht is al net zo'n overbodige kopieerheffing voor ondernemers. Regelingen voor terugbetaling van ten onrechte geïnde heffingen zijn ofwel niet-bestaand, ofwel te omslachtig om te gebruiken. Een groot deel van deze bedragen gaat verloren in de administratieve lasten.

Parallele import

Het merkenrecht moet niet inhouden dat de rechthouder op elke markt een andere prijs mag bepalen. Een open markt door parallelle import komt een eerlijke marktwerking ten goede.³¹⁾ De Piratenpartij wil import buiten de distributiekanaal van de rechthouder toestaan.

ZZP'ers

De Piratenpartij draagt zelfstandige ondernemers een warm hart toe. Bedrijven en overheden huren echter steeds vaker ZZP'ers in om de CAO te ontwijken. In dat geval is er echter geen sprake van zelfstandige ondernemers, maar schijnzelfstandigheid. Dit gebruik van marktmacht is verboden. Het mededingingsrecht dient strenger te worden gehandhaafd. Dit maakt moeilijke regelingen zoals de wet Deregulering Beoordeling Arbeidsrelaties (DBA) onnodig omdat de werkgevers geen voordeel meer hebben van schijnzelfstandigheid. Voor ZZP'ers is het verschil tussen werk en privé vaak klein. Sekswerkers zijn hierin extra kwetsbaar. De privacy van alle ZZP'ers behoeft betere bescherming.

Versoepeling van de mededingingsregels voor zeer kleine ondernemingen is nodig, zodat ze zich makkelijker kunnen organiseren in coöperaties, gezamenlijke regelingen zoals vrijwillige pensioenfondsen en verzekeringen voor arbeidsongeschiktheid.

De Piratenpartij wil:

- dat de KvK naast privéadressen ook bezoekadressen vanzelf afschermt;
- dat ZZP'ers hun bedrijf zonder adres kunnen registreren.

Onvoorwaardelijk basisinkomen

Met een basisinkomen profiteert iedereen van technologische vooruitgang. Deze versimpeling van de sociale zekerheid maakt bureaucratie en controles onnodig, zodat elke euro terecht komt bij de mensen die het nodig hebben. Dit is bovendien robuuster, zodat het ook werkt in tijden van crisis. De economische zekerheid die dit biedt stimuleert ondernemerschap en maakt de economie weerbaar en veerkrachtig.

Technologische vooruitgang en inkomen

In een gezonde economie is het belangrijk dat iedereen iets zinvols doet. De economische regels bepalen wie profiteert van technologische vooruitgang, en wie niet. Dit betekent dat we anders en minder gaan werken, of dat mensen nieuwe manieren moeten vinden om een zinvolle bijdrage te leveren aan de samenleving. De COVID-19 crisis heeft ons geleerd dat veranderingen snel en ingrijpend kunnen zijn. We zullen op een andere manier moeten kijken naar de wijze waarop we ons inkomen blijven verdienen.

Meer vrijheid zelfstandig te ondernemen

Experimenten met een verplichte tegenprestatie bleken niet succesvol en werden gezien als grove vrijheidsinperking. Het basisinkomen biedt een aantrekkelijk alternatief, want het geeft meer vrijheid om zonder financiële zorgen zelfstandig te ondernemen. Uit experimenten blijkt dat, wanneer mensen zich geen zorgen hoeven te maken over hun vaste lasten, ze meer onderwijs gaan volgen, ondernemender worden en meer zinvol werk gaan doen. Bovendien betekent het basisinkomen een drastische vereenvoudiging van het huidige oerwoud aan toeslagen. Iedereen krijgt dan immers dezelfde toeslag: het basisinkomen. Dit maakt een hoop bureaucratie en privacy schendende controles overbodig. Het basisinkomen bestrijdt ook de armoede, die het gevolg is van het niet om kunnen gaan met deze bureaucratie.

Een haalbaar en betaalbaar basisinkomen

Algemene voorzieningen hebben meestal meer democratisch draagvlak dan herverdeling van geld naar een kleine groep. Een basisinkomensgarantie waarbij subsidies en belastingvoordelen voor laag-betaald werk, toeslagen, uitkeringen en uitvoeringskosten gecombineerd worden tot één budget voor een onvoorwaardelijk basisinkomen met progressieve belasting, een verzilverbare heffingskorting, *negative income tax*³²⁾, is aantoonbaar een haalbaar plan. Het Nederlandse stelsel van inkomensondersteuning voor de zwakkeren in de samenleving, uitkeringen, toeslagen en andere regelingen, is gevoelig voor fraude (al is die relatief klein) en er is een gigantisch controleapparaat nodig om te zorgen dat alleen mensen die recht hebben op deze ondersteuning, deze ontvangen. Andere ongewenste gevolgen zijn de armoedeval en de participatiewet.

Ons stelsel is aan vernieuwing toe. De Piratenpartij wil een systeem dat mensen niet vast houdt in armoede maar de vrijheid biedt om zich te ontplooiën. Het liefst zonder privacyschending en met een soort automatische werking. De Piratenpartij wil het sociale zekerheidsstelsel omvormen met de volgende uitgangspunten:

- onvoorwaardelijk;
- laagdrempelig;
- fraudebestendig (door eenvoud);
- geen privacyschendende controles;
- persoonlijk - dus géén kostendelersnorm;
- bijverdienen moet lonen;
- rechtvaardig voor arbeidsongeschikten.

Maak Nederland schuldvrij

De samenleving lijdt onder de misstanden in de Nederlandse schuldenindustrie. De schuldeiser ziet zijn geld niet terug, schuldenaars worden letterlijk ziek van ellende, relaties lopen op de klippen en kinderen groeien op in chaos. De belastingbetaler is uiteindelijk honderden miljoenen kwijt aan een uitdijend bureaucratisch moeras.³³⁾

Daarom wil de Piratenpartij:

- stoppen met het beboeten van armoede - geldgebrek los je niet op met boetes;
- de wanpraktijken bij incassobureaus aanpakken - weinig schuldenaren kennen en halen hun recht;
- marktwerking voor deurwaarders afschaffen - één deurwaarder op één gezin;
- samenhang - geef de overheid één gezicht;
- perspectief: uitzicht op een schuldvrij bestaan - een schone lei moet sneller in zicht komen;
- gegarandeerd gratis schuldhulpverlening.

Economie

De Piratenpartij staat voor een weerbare en inclusieve economie met ontplooiingskansen voor iedereen. Gestaaft toenemende marktmacht van de afgelopen decennia heeft geleid tot hogere prijzen, lagere productie en lagere lonen. De nodige veerkracht begint bij economische zekerheid. Open toegang tot markten voor concurrenten zorgt voor economische stimulansen en sociale vooruitgang voor alle mensen. Piraten willen de mededingingsregels nieuw leven inblazen en de handhaving serieus nemen.

Inflatie

De huidige inflatie is voornamelijk een aanbod-inflatie die voortvloeit uit het vermogen van bedrijven met marktmacht om de prijzen te verhogen.³⁴⁾ Dit leidt tot een algemene prijsstijging die een zichzelf in stand houdende spiraal kan veroorzaken. Piraten willen de prijsopdrijving indammen met mededingingsmaatregelen, zoals een meevallerswinstbelasting.

Energieprijzen onder controle

De sterke stijging van de energiekosten hebben sterk bijgedragen aan de terugkeer van de inflatie na meer dan twee decennia van gematigde prijsgroei in alle EU-landen. Doordat de energiemarkt in handen is van slechts enkele bedrijven, is het gemakkelijker om de prijzen te verhogen. Piraten willen de energieprijzen onder controle houden met prijsmaatregelen en een meevallersbelasting.

Beteugel informatiemonopolies

Informatiemonopolies belemmeren technische en economische vooruitgang. De exclusieve rechten die door zogenaamde 'intellectuele eigendoms wetten' worden verleend, leiden tot concurrentie beperkend gedrag: lage productie volumes, marktcontrole, technische ontwikkeling en investeringen temporiseren. Technologie die slechts is bedoeld om reparatie van een apparaat door derden onmogelijk te maken is uit den boze. Daartoe moeten uitzonderingen op het auteursrecht worden verdiept. De dienst 'intellectuele eigendomsrechten' van het [Ministerie van Justitie en Veiligheid](#) hoort thuis bij Economische Zaken.

Piraten willen de mededinging zijn werk laten doen om toegang tot kennis en cultuur te bevorderen.³⁵⁾

Een gezond verdienmodel voor het internet

Gedrag gerichte advertenties worden meestal gebruikt door verkopers van lagere kwaliteit die hogere prijzen vragen voor identieke producten.³⁶⁾ Naast het schaden van het welzijn van de consument, creëert de schaal waarop ad-tech bedrijven enorme hoeveelheden persoonlijke gegevens verzamelen barrières voor toegang tot de markt. Het geautomatiseerde proces van gegevensverzameling en het plaatsen van advertenties door derden berooft nieuwsuitgevers van inkomsten die investeringen in legitieme journalistiek beperken. Deep fakes' en andere berichten gegenereerd door Artificiële Intelligentie dienen aan te geven dat deze kunstmatig gegenereerd

zijn. Een gezond bedrijfsmodel voor het internet dat nepnews tegengaat vereist gelijke toegang tot gegevens.³⁷⁾ Piraten zijn voor een [advertentiesysteem](#) dat gebaseerd is op *content* en *context* en niet op *persoonsgegevens*.

Gig-economie

Afbrokkeling van het mededingingsbeleid heeft geleid tot een onzekere arbeidsmarkt en een dalende onderhandelingsmacht van werkenden. Mededinging stelt bedrijven voor een eenduidige keuze: ofwel werkenden zijn statutair werknemers, ofwel het zijn zelfstandige bedrijven.³⁸⁾ Het is zzp'ers en flexwerkers momenteel niet toegestaan om collectief te onderhandelen. Piraten willen deze misstand weg.

Algoritmen

In de zogeheten 'gig'-economie is de baas van de werkenden vaak een algoritme. Bedrijven gebruiken gegevens om profielen van werknemers op te stellen, maar het is de medewerker onduidelijk hoe dit precies in zijn werk gaat en welke invloed zo'n profiel heeft op de taken die hem worden toegewezen. Transparantie en verantwoording zijn nodig. Alleen al om discriminerende werking bloot te leggen en te bestrijden.

Piraten willen:

- dat informatie *over* jou voor jou beschikbaar is;
- dat overheid en bedrijven geanonimiseerd en geaggregeerd openbaar maken:
  - gebruikte algoritmen,
  - analysemethoden,
  - trainingsdata
- trainingsdata die bestaan uit persoonsgegevens met de nodige privacy waarborgen inzichtelijk worden gemaakt.

Mededinging in de interne markt

Concentratie en marktmacht hebben negatieve gevolgen voor de samenleving.³⁹⁾ Het consumentenwelvaartsmodel voor mededinging dat in Europa wordt toegepast negeert grote delen van de economie, met inbegrip van toeleveringsketens en de arbeidsmarkt.⁴⁰⁾

Inclusieve economie

Piraten onderschrijven beleid dat het welzijn van mensen verbetert ongeacht hun ras, geslacht of etniciteit. Fusies kunnen de diversiteit binnen bedrijven verslechteren en vrouwen ervan weerhouden de professionele ladder te beklimmen.⁴¹⁾ Onder de consumentenwelzijnsnorm worden deze kwalijke gevolgen irrelevant geacht. Een mededingingsnorm moet rekening houden met de impact van fusies op gemarginaliseerde groepen.

Arbeidsmarkt

Gebrek aan concurrentie is de reden waarom de reële lonen niet stijgen. Werkgevers hebben marktmacht op de arbeidsmarkt. Marktmacht betekent dat werkgevers loonzettingsmacht hebben: zij kunnen het loon lager zetten dan het gangbare marktloon zonder dat werknemers massaal op zoek kunnen gaan naar beter betaald werk.⁴²⁾

Kwijtschelden studieschuld

Naast een demotiverende werking om (door) te studeren verzwakt de studieschuldenlast door het leenstelsel de positie voor starters op de arbeidsmarkt. Kwijtschelding van de studieschulden leidt tot meer banen en economische groei.⁴³⁾

Minimumloon

Bedrijven met een dominante positie hebben niet alleen monopoliekracht om de klant te veel te vragen, maar kunnen ook monopsoniekracht uitoefenen om werknemers te weinig te betalen. Een minimumloon beperkt de loonzettingsmacht van bedrijven. Piraten willen een toereikend minimumloon conform de Europese norm.⁴⁴⁾

Basisinkomen versus loonkostensubsidie

Loonkostensubsidies drukken voor laagbetaald werk de lonen over de gehele linie. Door mensen een prikkel te geven om te werken, stellen dergelijke subsidies werkgevers in staat om minder te betalen. Voor een deel komt het geld terecht bij de werkgever in plaats van bij de werknemer. Het vervangen van subsidies voor laagbetaald werk door een basisinkomen verbetert de onderhandelingspositie en de lonen van de werknemers. Door het variabele karakter van loonsubsidies kosten die de belastingbetaler meer dan een basisinkomen, waardoor ze de economische inefficiëntie vergroten. Er is zelfs een grotere economische koek om te verdelen, en er gaat meer geld naar degenen die het nodig hebben.⁴⁵⁾

De Piratenpartij wil:

- een minimumloon van 16 euro per uur voor iedereen vanaf 18 jaar;
- dat mensen met een beperking een volwaardig minimumloon verdienen;
- gratis kinderopvang;
- een basisinkomen in plaats van loonkostensubsidies;
- dat collectieve onderhandelingen mogelijk zijn voor alle beroepsgroepen, ook zzp'ers.

Concurrentiebeding

Een concurrentiebeding verhindert werknemers om van baan te veranderen. Het drukt de lonen voor alle werknemers en vermindert de concurrentie in de economie. Gevolg is het verminderen van innovatie, ondernemerschap en de oprichting van nieuwe bedrijven.⁴⁶⁾ Piraten willen een verbod op het concurrentiebeding in arbeidscontracten.

Winstdeling

Wanneer een bedrijf met 100 werknemers winst maakt, is het wel zo eerlijk als de medewerkers daar ook de vruchten van plukken. Dat kan goed via bijvoorbeeld het uitkeren van werknemersaandelen.

Andere vormen van waardering

In vergelijking met andere Europese landen heeft Nederland de minste vrije feestdagen. Extra vrije tijd is een teken van waardering voor de werknemers.

De Piratenpartij wil:

- het aantal betaalde vakantiedagen uitbreiden naar dertig per jaar;
- vijf extra officiële vrije dagen, waaronder **5 mei**;
- minimaal vier weken betaald verlof voor partners bij de geboorte van een kind;
- dat de werkgever de reistijd boven een half uur 'onproductieve tijd' enkele reis betaalt;
- recht op thuiswerken waar mogelijk.

Mededinging versterkt de democratie

Hoge concentraties van economische macht tasten de rechtsstaat aan en ontwrichten de democratie. De rol van mededinging is het voorkomen van een opeenhoping van ontoelaatbare economische macht en het openhouden van kanalen voor politieke discussie en participatie, zoals nieuwsmedia of online platforms.⁴⁷⁾

De effectieve mededingingsnorm

De kosten die marktmacht met zich meebrengt worden geschat op ten minste 7 procent van het BBP.⁴⁸⁾ Bedrijven hebben marktmacht als ze bijvoorbeeld: prijzen kunnen bepalen; prijsdiscriminatie kunnen toepassen; handelsvoorwaarden kunnen opleggen; de toegang van concurrenten kunnen beperken of controleren; of bovennormale winsten kunnen behalen. Een effectieve mededingingsnorm dient verder te kijken dan het prijseffect op korte termijn voor consumenten en op wetenschap gebaseerd zijn.⁴⁹⁾ Kwaliteit, privacy en innovatie worden steeds belangrijker in de economie van de 21e eeuw.⁵⁰⁾

Een moderne mededingingsnorm voldoet aan een aantal essentiële criteria:

1. Individuen, kopers, consumenten en producenten beschermen;
2. kansen voor concurrenten behouden
3. Individuele autonomie en welzijn bevorderen; en
4. het verspreiden en deconcentreren van particuliere macht.

Piraten stellen de effectieve mededingingsnorm voor:

“Toezichthouders en rechtbanken dienen het behoud van concurrerende marktstructuren te handhaven die natuurlijke personen, afnemers, consumenten en producenten beschermen; mogelijkheden voor concurrentie in stand houden; persoonlijke autonomie en welzijn bevorderen; en private macht verspreiden als het hoofddoel van het mededingingsbeleid.”

Europese mededingingsautoriteit

Het handhaven van mededingingsregels is geen taak voor politici. Om ervoor te zorgen dat de mededingingsautoriteit in het belang van de Europese burgers handelt, moet ze specifiek worden opgezet als een onafhankelijke instelling. Een onafhankelijke instelling zal de handhaving van de mededingingswetgeving scheiden van directe politieke invloed. Op deze manier kan de mededingingsautoriteit een mededingingsbeleid voeren dat de economische groei en werkgelegenheid in Europa bevordert. Piraten streven naar een onafhankelijke Europese mededingingsautoriteit met een mandaat om de economie concurrerend te maken.

Preventie in plaats van sancties

In veel geconsolideerde sectoren is er niet veel concurrentie om te beschermen. Zelfregulering biedt geen oplossing voor problemen die verder gaan dan de relevante markt, daarom is er een institutioneel kader nodig. In plaats van misbruik van een dominante positie te bestraffen, moet het mededingingsbeleid zich richten op preventie door de toegang voor concurrenten open te houden. De efficiëntieverbeteringen van fusies dienen te worden aangetoond door degene die ze aanvoert. Mededingingshandhavingsinstanties moeten over voldoende middelen, institutionele ondersteuning en een wettelijk mandaat beschikken.

Effectieve regels voor internetplatforms

Wie plukt de vruchten van de technologische vooruitgang?

De samenhang tussen arbeidsproductiviteit en beloning is verbroken. Steeds meer beloning gaat naar de houders van de intellectuele rechten: auteursrecht, patenten, merken. Onderwijs en opleiding zijn vitale componenten voor de vooruitgang van de samenleving en het behoud van een productieve beroepsbevolking.

Platforms versus Consumenten

De grote technologiebedrijven blijven hun marktmacht uitbreiden door het verwerven van potentiële concurrenten. Vele fusies hebben de keuze van de consument - bijvoorbeeld voor sociale-mediaplatforms als Facebook, Instagram en WhatsApp - sterk verminderd. Mensen geven hun privacy uit handen. Het verzamelen van een veelheid aan persoonlijke gegevens en het gebruik ervan is uiterst lucratief, maar misleidend voor de consument.

Platforms versus Concurrenten

Bij technologische vernieuwingen ontstaat een race om het monopolie. Aanloopverliezen worden genomen om minder kapitaalcrachtige concurrenten uit de markt te drukken. Zodra de monopolistische positie is bereikt, is er afhankelijkheid van de diensten van de platformaanbieder. Belastingvoordelen door het opvoeren van excessieve verliezen moeten worden beperkt. MKB en zzp'ers verdienen een eerlijker kans in deze markten.

De Piratenpartij wil:

- een passende verdeling van de beloning voor de groei van de arbeidsproductiviteit;
- verkorting van de duur van patenten en auteursrecht;
- een ruimere toegankelijkheid van beroepsopleidingen en hoger onderwijs;
- transparante [belastingafspraken](#);
- [lobbytransparantie](#);
- controle van wetgeving op uitvoerbaarheid en betaalbaarheid, met name ook voor kleine bedrijven;
- dat op een platform gedeelde persoonlijke gegevens alleen mogen worden gebruikt voor het duidelijke doel;
- strenger toezicht op concurrentiebeperking door verticale integratie;
- handhaving van het verbod op marktbedervende prijzen;
- platforms verplichten tot en houden aan neutraliteitsregels om te waarborgen dat iedereen die zaken doet op dat platform gelijke kansen heeft;
- structurele scheiding van diensten: bijvoorbeeld een handelsplatform mag niet in concurrentie treden met de andere verkopers op hetzelfde platform;
- persoonlijke data mee kunnen nemen naar een ander platform, zie: [interoperabiliteit](#).

Weerbare economie

De Covid-19 crisis legde een gebrek aan weerbaarheid bloot. In 2019 winstgevende bedrijven klopten binnen een paar maanden bij de overheid aan voor steun. De lockdown veroorzaakte vrijwel meteen een tekort aan beschermingsmiddelen en bepaalde medicijnen. Vergroting van de weerbaarheid van de economie begint door een einde te maken aan de extractie praktijken en belastingontwijking – het zogeheten roofofkapitalisme. Om beter tegenslag op te kunnen vangen moet de huidige praktijk van excessief vermogen onttrekken aan bedrijven stoppen. De terugkoop van eigen aandelen en buitenproportionele beloningspakketten voor het management gaan ten koste van de productiemiddelen, de inkomens van werknemers, de lange-termijn levensvatbaarheid van het bedrijf en de economie als geheel. Bedrijven opereren nog onvoldoende op een wijze die hen zelf en hun werknemers economisch weerbaar maken; daarom willen we bedrijven anders gaan besturen. De Piratenpartij wil de helft rechtstreeks door werknemers verkozen vertegenwoordigers in bestuurs- en toezicht-raden.

Belastingen

Met een rechtvaardige belasting kunnen we meer gezamenlijke welvaart creëren. Momenteel wordt arbeid overbelast en vermogen onderbelast. Piraten willen dat multinationals hun eerlijke deel bijdragen. Het verhogen van belastingen op het oppotten van geld en het uitputten van de planeet, maakt het verlagen van belastingen op arbeid haalbaar en stimuleert duurzame ontwikkeling.

CO2-taks

In plaats van miljarden subsidie aan multinationals voor CO2-opslag voorzien we in een stimulans in de vorm van een CO2-taks zodat we droge voeten houden door de milieuvervuiling effectief te ontmoedigen.

Consumentenenergieprijzen omlaag

De energiebelasting was ooit bedoeld om consumenten bewuster te maken van hun energieverbruik. Nu doen de energieprijzen dat zelf, de energiebelasting voor consumenten kan daarom omlaag. Dit kan worden gecompenseerd door de kortingen voor grootverbruikers (fossiele subsidies) af te bouwen.

Tax Rulings

Belastingontwijkingsconstructies, 'Tax Rulings', die voornamelijk maar niet uitsluitend met grote internationale ondernemingen worden overeengekomen, zijn een van de meest dringende problemen van deze tijd. De nodige [transparantie](#) is ver te zoeken.

Dividendbelasting

De dividendbelasting is vanaf 2007 omlaag gegaan naar 15 procent. Alleen buitenlandse beleggers profiteren hiervan. De Nederlandse belegger heeft enkel een extra administratieve last want die moet het verrekenen met de inkomstenbelasting. De Piraten willen de dividendbelasting - weer - optrekken naar het Europees gemiddelde.

Van belasting op arbeid naar belasting op grondstoffen

Om economische activiteit op duurzame wijze te bevorderen stellen wij verlaging van belasting op arbeid en verhoging van belasting op grondstoffen voor. Dit stimuleert arbeidsparticipatie en zet een rem op grondstoffenverspilling. De Piratenpartij wil de volledige kosten van productieketens inzichtelijk zodat verkapte subsidies en stimuleringsmaatregelen en perverse prikkels transparant zijn en kunnen worden afgeschaft.

Van belasting op inkomen naar belasting op vermogen

Discussies omtrent nivellering gingen meestal over de inkomensverdeling. Die is in Nederland in vergelijking met het buitenland zo scheef nog niet. Uit onderzoek van de OESO⁵¹⁾ blijkt echter dat Nederland een hoge vermogensongelijkheid heeft. De allerrijksten betalen vaak maar weinig inkomstenbelasting. Door vermogen in bedrijven en andere bezittingen te houden, de Box 2 belastingen, wordt veel inkomstenbelasting ontweken. Vermogensbelasting maakt het belastingstelsel progressiever. Nu betaalt de laagvermogende Nederlander relatief veel. Met een goede vermogensbelasting kunnen andere belastingen omlaag.⁵²⁾

De Piratenpartij wil:

- afschaffen innovatiebox;
- de fiscale aftrekbaarheid van rente op schulden beperken;
- een minimumtarief voor de winstbelasting van tenminste 25%;
- het belastingtarief op de door particulieren ontvangen vermogenswinsten verhogen;

Belasting op winstverschuiving

Internationale belastingconcurrentie en winstverschuiving hebben geleid tot een grote teruggang van de effectieve vennootschapsbelastingtarieven. Multinationals met lage effectieve belastingtarieven in sommige buitenlandse landen zouden dit belastingtekort, of *'Tax deficit'*, in hun thuislanden bij moeten passen. Het *belastingtekort* is het verschil tussen wat een bedrijf wereldwijd aan belastingen betaalt en wat dit bedrijf zou moeten betalen als al zijn winsten onderworpen zouden zijn volgens een internationaal afgesproken minimum tarief in elk van de landen waar het actief is.⁵³⁾ De Piratenpartij wil multinationals winstbelasting laten betalen naar rato van hun omzet in elk land.

Inkoop eigen aandelen

Belastingverlaging voor grote bedrijven wordt vaak gebruikt voor de inkoop van eigen aandelen. Dit onttrekt geld aan de loonsom voor werknemers, R&D en gaat ten koste van de concurrentiepositie. Gepensioneerden, werkende mensen, ondernemers en kleine bedrijven moeten deze gedeelde belastingen betalen. Investeren in een goede publieke infrastructuur, onderwijs en zorg is beter voor het ondernemersklimaat dan selectieve belastingverlaging. Piraten willen het terugkopen van aandelen belasten als inkomen.

Vermogensbelasting op aandelen van bedrijven

De Piraten stellen voor om een nieuwe belasting op aandelen van bedrijven in te voeren voor alle beursgenoteerde bedrijven en grote particuliere bedrijven met het hoofdkantoor in de G20-landen.⁵⁴⁾ Elk van deze bedrijven zou elk jaar 0,2% van de (beurs-)waarde van zijn aandelen aan belastingen moeten betalen.

Private Equity

Private Equity fondsen kopen bedrijven op om er geld aan te onttrekken door ze te overladen met schulden, zonder rekening te houden met toekomstige productiviteit. Lagere belastingen zijn in feite een overdracht van geld van de belastingbetalers naar Private Equity, ze verhogen de winst zonder economische waarde toe te voegen. Hoe je het ook bekijkt, het is duidelijk dat de opbrengsten voor Private Equity bedrijven de risico's ver overtreffen. Dat is niet goed voor de vrije markt. Piraten willen het deel van de winst van de Private Equity partners, *"carried interest"*, als gewone inkomsten belasten.

Belastingheffing op topinkomens

Topmanagers worden betaald voor marktmacht.⁵⁵⁾ Empirisch onderzoek laat zien dat er geen verband bestaat tussen een verlaging van de belastingtarieven aan de top en economische groei. De stijging van de topinkomens heeft zich niet vertaald in een hogere economische groei. Het optimale belastingtoptarief houdt rekening met (1) arbeidsaanbod, (2) belastingontwijking, (3) salarisonderhandelingen.⁵⁶⁾ Niet alle vermogensaanwas telt fiscaal als inkomen. De Piratenpartij wil alle vermogensaanwas eerlijk belasten, zoals rekening houden met eerdere verliezen.

Belasting op financiële transacties

*High Frequency Trading*⁵⁷⁾ (HFT) is de geautomatiseerde flitshandel in effecten: transacties in hoge aantallen met vaak lage marges. De overige aandelenbeleggers, waaronder pensioenfondsen betalen de prijs. Een kleine belasting op alle financiële transacties maakt een

groot deel van de HFT onaantrekkelijk. De markten worden zo veiliger - minder volatiel. Extra inkomsten voor de staatskas zijn een prettige bijkomstigheid. De financiële transactiebelasting⁵⁸⁾ (FTT) is bedoeld als instrument om langetermijn-, buy-to-holdstrategieën en geduldige investeringen aan te moedigen.

Belasting op excessieve winsten

Een crisissituatie kan vraag en aanbod op de markt verstoren, waarbij sommige handelaren woekerprijzen vragen voor hun producten. Normaliter lopen winstpercentages uiteen van 6 tot 8 procent. Een oplopende heffing op winsten boven de 8 procent kan voorkomen dat handelaren perverse prikkels krijgen om een crisissituatie uit te buiten en de crisis verder te verergeren. Een moderne overwinstbelasting is de stijging van de beurswaarde te belasten van bedrijven die profiteren van buitengewone omstandigheden.⁵⁹⁾

Maak groente en fruit BTW-vrij

Gezond eten is een basisbehoefte en we willen dat die voor iedereen betaalbaar blijft. Ongezond voedsel is op dit moment goedkoper dan gezond voedsel, en dat is een risico voor de volksgezondheid. De BTW-verlaging voor groente en fruit kan met een suikertaks op gezoete dranken worden gefinancierd.⁶⁰⁾ De Piratenpartij wil onbewerkte groente en fruit BTW-vrij maken.

Commons

Vertrouwen in mensen, en een gezond wantrouwen tegenover grote hiërarchieën - of dat nou overheden of bedrijven zijn - kenmerkt de basishouding van de Piraten over hoe we de productie moeten organiseren. Coöperatie, in de Engelstalige literatuur vaak beschreven als Commons, is het model van samenwerking waar Piraten zich in herkennen.

Het maken en gebruiken van coöperatieve producten zoals open standaarden, Free Software, Creative Commons, vrije cultuurgoederen, open patent pools en vrij en open lesmateriaal moet worden bevorderd en beschermd.

Ethisch aanbesteden

De overheid doet in aanbestedingen geen zaken met bedrijven die extractieve verdienmodellen hanteren. Zo voorkomen we dat belastinggeld in de zakken van aandeelhouders belandt. Belastinggeld is bedoeld om het leven van alle burgers te verbeteren, niet voor excessieve verrijking van aandeelhouders. Ook houden de overheden bij aanbestedingen rekening met de impact op gezondheid en het milieu van de bedrijven

Aanbestedingen van structurele aard, zoals kinderopvang, dienen zo veel mogelijk te worden vermeden. Deze voorzieningen moet de overheid zelf organiseren.

Banken

Banken hebben een belangrijke maatschappelijke functie. Met de financiële crisis 2008 hebben we weer gezien welke impact problemen bij de banken in de samenleving hebben.

Buffers

De Piratenpartij is voor verdere verhoging van de buffers in de financiële sector, met name wat betreft risicodragend eigen vermogen.

Nutsbank

De Piratenpartij is voor het oprichten van een publieke bank die zich alleen bezighoudt met sparen en betalen.⁶¹⁾

Cryptovaluta

Piraten willen contant geld beschermen vanwege de anonimiteit, met inbegrip van digitaal contant geld. Anoniem betalen moet mogelijk blijven. Een eis aan de Central Bank Digital Currency (CBDC) moet zijn dat de mogelijkheid wordt ingericht om kleine bedragen anoniem te kunnen blijven betalen - zowel contant als digitaal. Een anonieme prepaid betaalkaart zou dit al faciliteren. De verkoper hoeft niet te weten wie er betaalt. De bank hoeft niet te weten wie er betaalt. De overheid hoeft niet te weten wie er betaalt. Het simpele feit dat er is betaald - dat is wat telt.

Cash is King

Met contant geld betalen gaat gewoon door ook als de stroom uitvalt. De keuze om anoniem te betalen is in een samenleving waarin surveillance massaler mogelijk is belangrijker dan ooit. Contant geld blijft te prefereren om redenen van overzicht en privacy.

Geen negatieve spaarrente voor particulieren

Banken mogen geen negatieve rente rekenen over het saldo op spaarrekeningen van particulieren.⁶²⁾

Controle over ons geld terugkrijgen

In de huidige situatie wordt geld gecreëerd door banken die hier zelf een commercieel belang bij hebben. Om minder afhankelijk te worden van deze banken wil de Piratenpartij complementaire munten en alternatieve betalingssystemen stimuleren; zowel in de vorm van contant als digitaal geld.

Op lange termijn willen we geldcreatie onderbrengen bij een onafhankelijk, transparant werkend orgaan dat hier geen commercieel belang bij heeft, zodat geld wordt gecreëerd in het algemeen belang. Het gecreëerde geld dient niet terecht te komen bij commerciële banken en andere grote bedrijven, maar direct bij mensen. Op deze manier transformeren we de falende 'trickle-down economy' in een 'trickle-up economy'.

Regionale Ontwikkeling

Regionale ontwikkeling is cruciaal is voor het bevorderen van economische groei en het verbeteren van de levenskwaliteit. Regionaal beleid raakt het leven van de burger, vooral omdat er nog steeds grote sociale en economische ongelijkheden bestaan tussen verschillende regio's. Regionale ontwikkeling moet meer prioriteit krijgen om een rechtvaardiger en meer verenigd Nederland te scheppen, gebaseerd op principes van gelijkheid, participatie en ecologische verantwoordelijkheid.

Investeren in de regio

Regionale gebieden hebben vaak te maken met zeer specifieke vraagstukken. Milieuschade als gevolg van klimaatverandering, deïndustrialisatie als gevolg van de economische crisis, moeilijke

toegang tot gezondheidszorg en onderwijs, en demografische veranderingen hebben per regio andere effecten.

Piraten willen investeren in de regio. We moeten af van de blokkendoosbouw van industriegebieden datacenters en distributiecentra. Stop de verdozing! Wij denken bijvoorbeeld aan snelle treinverbindingen en snel en stabiel internet (glasvezel) ook voor de burger op het platteland.

Groene transitie

Regionale ontwikkeling moet helpen bij de groene transitie (Green Deal). Om ervoor te zorgen dat het beleid milieuverantwoord is, juichen Piraten de financiering van projecten toe die de overgang naar een CO2-arme economie bevorderen, uiteraard met inachtneming van de klimaatdoelstellingen.

Het doel van succesvolle regionale ontwikkeling is ook een groeiende cohesie van de verschillende regio's in Nederland. Grootchalige projecten zoals de groene transitie kunnen alleen slagen als alle regio's de steun krijgen die past bij hun specifieke behoeften.

BES eilanden

Op Bonaire, St Eustasius en Saba (BES-eilanden) willen we dat de levensstandaard gelijk komt met die van Europees Nederland.

Nederlandse wetgeving zoals over sociale zekerheid, arbeidswetgeving, milieu etc... dient ook te gelden in Caraïbisch Nederland. De huidige uitzonderingen voor de BES-eilanden hebben momenteel tot gevolg dat de levensstandaard aanzienlijk lager is dan in Nederland (35% onder de armoedegrens). Dit is onacceptabel.

De weerbaarheid van de economie moet een speerpunt van het NL BES-beleid te zijn. Toerisme is een te smalle inkomstenbasis. Verbreding kan van de eilanden een krachtige handels- en informatiehub tussen Zuid-Amerika en Europa maken.

De beperkte populatie van de BES eilanden en de afhankelijkheid van een sterk fluctuerende arbeidsmarkt maken het een ideale plek voor experimenten met een universeel, onvoorwaardelijk basisinkomen.

Gezondheidszorg

Goede en tijdige gezondheidszorg, lichamelijk, geestelijk en sociaal, is een recht. Het begint met toegankelijkheid voor iedereen, ongeacht afkomst, religie, status, inkomen, gender of zorgpolis. De Piratenpartij stelt welzijn en zelfbeschikking van patiënten centraal.

Vertrouw de vakmensen

Coöperatie, in de Engelstalige literatuur vaak beschreven als Commons, is het model van samenwerking waar Piraten zich in herkennen. Vertrouwen – in dit geval in vakmensen – kenmerkt de basishouding van de Piraten. Ook de organisatie van de gezondheids- en welzijnszorg kan beter bottom-up dan top-down. Een geslaagd voorbeeld is Buurtzorg.⁶³⁾

Gezondheid, Medicijnen en Patenten

Afschaffen eigen risico

Het verplichte eigen risico is een straf op (chronisch) ziek zijn. Het leidt tot het uitstellen of vermijden van zorg. Dat is gevaarlijk en heeft uiteindelijk hogere kosten tot gevolg.

Medische gegevens zijn potentieel een goudmijn voor zorgverzekeraars en leveranciers van medische software. Als – bijvoorbeeld – een verzekeraar deze gegevens op kan vragen in ruil voor een lagere premie, dan is het goed mogelijk dat privacy onbetaalbaar wordt.

- Het verstrekken van privé-gezondheidsinformatie moet ontmoedigd worden. Korting bieden (op bijvoorbeeld een verzekering) voor deze informatie wordt verboden.

Betere balans

De term 'gezondheid' interpreteren we breed: fysiek, geestelijk en sociaal. Al deze aspecten dienen wet- en regelgevers gelijkwaardig mee te wegen, evenals de financiering van de specialisaties.

Farmaceutische patenten

Universiteiten en onderzoeksinstituten moeten wetenschappelijk onderzoek op het gebied van de gezondheidszorg kunnen verrichten zonder te worden belemmerd door patenten. De overheid moet een grotere rol krijgen in de ontwikkeling van geneesmiddelen en behandelmethoden, zodat ook minder winstgevend behandelingen voor een redelijke prijs op de markt kunnen worden gebracht. De farmaceutische industrie kan daarin samenwerken met universiteiten.

Toegang tot essentiële geneesmiddelen

Misbruik van octrooiprivileges, introductie van triviale wijzigingen in geneesmiddelen met aflopende octrooibeschermtijd is verwerpelijk.⁶⁴ Net als het herregistreren als een weesgeneesmiddel⁶⁵ met als enige doel de monopolie-termijn te verlengen.⁶⁶ Ook het betalen van concurrenten om het op de markt brengen van generieke geneesmiddelen te vertragen moet actief worden voorkomen.⁶⁷ Een alternatief voor [patent-monopolies](#) is het vormen van coalities van partijen die geneesmiddelen ontwikkelen met een maatschappelijke winstmarge en met transparantie over de kosten en marktprijs.⁶⁸ We willen de toegang tot essentiële geneesmiddelen voor iedereen garanderen.⁶⁹

De Piratenpartij wil:

- patenten op medicijnen en medische behandelingsmethoden afschaffen;
- geen exclusiviteit van gegevens;
- transparantie over de kostprijs van medicijnen;
- betaalbare geneesmiddelen.

Jeugdzorg

Verantwoordelijkheid op het juiste niveau

Het in 2015 - tegen de bezwaren van het werkveld in - verschuiven van jeugdzorg naar de gemeenten ging gepaard met inkrimping van de budgetten. De zorg is vaak niet adequaat, met name in de Jeugd-GGZ. De kwaliteit is afhankelijk geworden van de aanwezige expertise in de gemeenten. De onderlinge verschillen in budgetten, toegankelijkheid en kwaliteit zijn groot. Gemeentes stellen ieder afzonderlijk een zorgpakket samen; er is sprake van rechtsongelijkheid omdat de zorg afhangt van de postcode.

De Piratenpartij wil:

- decentralisatie van de jeugdzorg ongedaan maken; verantwoording en regelgeving horen bij de provinciale en nationale overheid;
- financiering van de Jeugd-GGZ terug naar de zorgverzekeraar; jeugd-GGZ is gespecialiseerde zorg waar gemeenten niet over zouden moeten beslissen;
- beter toezicht op de kwaliteit en toegankelijkheid van de geleverde zorg; ongeacht het vorige punt beter toezicht op de budget-allocatie;
- betere aansluiting jeugdzorg en jeugdhulp bij kinderrechtenverdrag.
- betere aansluiting jeugdzorg op hulp voor volwassenen en een urgentiestatus voor een woning, zodat hulpverlening niet ineens compleet wegvalt als je 18 wordt

Geschillenoplossing

Geschillen voorkomen is beter dan ze oplossen. De juridische besluitvorming – over bijvoorbeeld voogdij – is niet transparant. Eerlijkheid en openheid kan heel wat geschillen voorkomen. Indien het toch tot een geschil komt, lopen ouders tegen problemen aan. Bij rechtszaken mogen alleen direct betrokkenen aanwezig zijn. Toegang tot rechtszittingen is voor bijvoorbeeld stiefouders, vertrouwenspersonen en betrokken familieleden beperkt. Er is geen juridische ondersteuning voor kinderen.

De Piratenpartij wil:

- transparantie van besluitvorming bij maatregelen;
- uitbreiding van de toelating bij rechtszittingen;
- ook voor kinderen juridische ondersteuning.

Geen profilering van kinderen

Op een aantal plaatsen in Nederland vinden onder de naam “kansencirkel” proeven plaats met *Getting It Right For Every Child*⁷⁰⁾ (GIRFEC), een van oorsprong Schots systeem. Hierin worden kwetsbare kinderen aangewezen en gevolgd. Ze krijgen een ‘*named person*’ toegewezen die een schakel vormt tussen diverse jeugdinstanties. Dit is geen vraaggestuurde hulp en begint met wantrouwen. Er worden veel data verzameld over de betrokken kinderen en het is niet duidelijk hoelang deze worden bewaard, met wie ze worden gedeeld en voor wat voor doeleinden gebruikt, zoals voor het maken van een risicoprofiel.⁷¹⁾ In Schotland is de ‘*named person*’ inmiddels afgeschaft en in Nieuw Zeeland het hele programma. Geen GIRFEC.

GGZ

Een welvarend land als Nederland zou in staat moeten zijn om goede geestelijke gezondheidszorg (GGZ) te bieden aan al haar inwoners. Door slecht beleid en bezuinigingen is het tegendeel waar: de GGZ is in crisis.

De Piratenpartij wil:

- passende zorg voor iedereen;
- wachttijden terugdringen;
- landelijke financiering van specialistische zorg;
- het aanpakken van het personeelstekort;
- ervaringsdeskundigen structureel betrekken bij het maken van beleid;
- aandacht voor de rechten van cliënten en hun naasten;
- geen marktwerking in de GGZ.

Vrijwillig Levenseinde

De Piratenpartij staat voor zelfbeschikkingsrecht. Mensen die vinden dat ze klaar zijn met hun leven, moeten recht krijgen op euthanasie. Het alternatief is namelijk zelfmoord. Wel moet er voldoende psychische hulp aanwezig zijn.

Patiëntgegevens

Nadat in 2011 het wetsvoorstel EPD (Elektronisch Patiënten Dossier) unaniem door de Eerste Kamer is verworpen, staat de wetgeving op dit punt stil. Ondertussen zijn alle zorgverleners *wel* doorgeshaan met het elektronisch opslaan van patiënten-gegevens. Het gevolg is een lappendeken van oplossingen zonder onderlinge afstemming. De enige geregelde data-uitwisseling in de gezondheidszorg vindt plaats via het LSP (Landelijk Schakelpunt) - wat het overigens vaak laat afweten. Bij geen enkel huidig EPD is voldoende gewaarborgd dat de patiënt controle heeft over wie de persoonlijke data in kan zien.

Centrale opslag van medische informatie mag alleen gebeuren als deze opslag door de persoon zelf is aangevraagd (bijvoorbeeld voor allergieën).

Vertrouwen in de GGZ

De Nederlandse Zorgautoriteit (NZa) verplicht psychiaters en psychologen om vragenlijsten en diagnose-informatie over hun cliënten aan te leveren. De lijsten beslaan een brede verzameling sociale en mentale problemen, die de behandelaar een score moet geven om de ernst aan te duiden. De Piratenpartij wijst deze onmatige datahonger van de hand.

Zorgverleners en data

Als een zorgverlener stopt of failliet gaat, is het onduidelijk wat er met de patiëntgegevens moet gebeuren.

De Piratenpartij wil:

- dat elke zorgverlener van alle data een kopie ook op een andere plek opslaat waar de *patiënt* controle heeft over die data;
- dat het onmogelijk wordt dat curatoren (bij faillissementen) de gezondheid van patiënten schaden door patiëntgegevens achter te houden 'omdat die geld waard zijn'.

Patiëntendata is en blijft eigendom van de patiënt

De gegevens van en over de patiënt zijn en blijven altijd eigendom van de patiënt zelf. Het moet daarom altijd inzichtelijk zijn aan wie gegevens (op een need-to-know basis) beschikbaar zijn gesteld. Gegevens mogen door zorgaanbieders nooit gedeeld worden met derden, inclusief zorgverzekeraars, zonder expliciete geïnformeerde toestemming van patiënten.

Het is vaak mogelijk om brongegevens van een *audit trail* te voorzien. Daar kan in staan welke details door welke instantie zijn ingezien en/of gedeeld met derden zoals verzekeraars of apothekers. De eigenaar van de data moet de audit trail online kunnen inzien. De metadata in de audit trail zijn privacygevoelig en moeten - net zoals medische gegevens - als bijzondere persoonsgegevens worden aangemerkt.

Privacy by design en open source

Systemen die deze data verwerken en inzichtelijk maken voor de burger moeten deze data beschermen met passende maatregelen. Om dit te kunnen garanderen en toetsen moeten deze systemen gebouwd zijn met open source software en ontwikkeld met privacy en security by design.

De Piratenpartij wil:

- dat de gegevens van en over de patiënt eigendom van de patiënt zelf zijn en blijven;
- dat de controle over wie de gegevens kan inzien bij de patiënt ligt;
- wat betreft EPD's:
  - dat alle data, gebruikt voor het stellen van een diagnose, in het EPD staan;
  - alle data in het EPD in een gedocumenteerd en open format;
  - dat EPD's een audit-trail bevatten waarin staat welke gegevens door welke instantie zijn ingezien en/of gedeeld met derden, zoals verzekeraars of apothekers;
  - data én audit trail online inzichtelijk voor de patiënt;
  - veilige EPD-systemen;
  - dat EPD-systemen open source zijn;
- handel in persoonsgegevens, zonder expliciete toestemming van de persoon, verbieden;
- voor elke persoon in Nederland een beveiligde omgeving waar medische en andere privacygevoelige data kan worden opgeslagen;
- dat zorgverleners data in die beveiligde omgeving moeten opslaan, met eventueel een kopie voor eigen gebruik (caching), waarbij regelmatig wordt gecontroleerd of de toegang nog is toegestaan.
- dat diagnostische testresultaten niet mogen worden gebruikt om zorgpremies of hypotheeklasten en dergelijke vast te stellen.

Zorgstelsel

Marktwerking in de zorg heeft niet geleid tot verbetering van de zorg. Wachlijsten zijn opgelopen. Het eigen risico werpt drempels op. Vier grote verzekeraars maken de dienst uit. De verzekeraars besteden door een gebrek aan financiële prikkels weinig aandacht aan preventie.

De Piratenpartij wil:

- Het zorgverzekeringsstelsel vervangen door een nationaal zorgfonds;
- meer prikkels voor preventieve gezondheidszorg.

Geïntegreerde aanpak zorg en armoede

Goede zorg is bepalend voor ons welzijn. Dit is te belangrijk om te laten afhangen van iemands financiële situatie of sociaal vangnet. Goede zorg is een mensenrecht, geen luxeproduct. Wij staan voor een goede, persoonlijke en lokale zorg, waarin zorgbehoevenden altijd zelf de regie houden. Wij stimuleren een gezonde levensstijl. Niet door mensen voor te schrijven hoe ze hun leven moeten leiden, en ook niet via financiële prikkels, maar door goede informatieverstrekking die mensen helpt gezonde keuzes te maken. Welzijn omvat meer dan alleen lichamelijke gezondheid. Armoede en eenzaamheid zijn belangrijke veroorzakers van stress en moeten een halt toe worden geroepen. Reclame voor verslavende middelen en gewoontes, zoals gokken, wordt strafbaar.

Bloeddonatie door homoseksuelen

Op dit moment is het als homoseksuele man slechts mogelijk om bloed te doneren als je minstens twaalf maanden in een monogame relatie verkeert. Dit is gebaseerd op achterhaalde vooroordelen over het gedrag van mensen uit de LGBT+ gemeenschap en discrimineert ten opzichte van heteromannen.⁷²⁾

De Piratenpartij wil:

- dat uitsluitend risicovol gedrag een uitsluitingscriterium mag zijn;

- dat een organisatie die een dienst aan ziekenhuizen verleent geen discriminerende regels mag opleggen aan donoren.

Geboortebeperking en zwangerschapszorg

Toegang tot gezondheidszorg is een mensenrecht. Vrouwen hebben recht op toegang tot reproductieve gezondheidszorg.

De Piratenpartij wil:

- abortus uit het Wetboek van Strafrecht;
- de verplichte bedenktijd afschaffen;
- de abortuspil beschikbaar maken bij de huisarts;
- een basispakket met:
  - diverse vormen van anticonceptie;
  - fysiotherapie zwangerschap;
  - een kraampakket.

Een beleid dat echt waarde hecht aan gezinnen is een beleid dat de zwangerschapsbeslissingen van alle vrouwen ondersteunt en gezinnen helpt. We willen toegankelijke anticonceptie- en abortushulpverlening om onbedoelde zwangerschappen te voorkomen of te beëindigen wanneer een vrouw besluit dat dit de beste handelswijze is onder haar omstandigheden.

Ouderschaps- en partnerschapsverlof

Naast het zwangerschaps- en bevallingsverlof voor de moeder krijgt de vader nu ook een week kraamverlof. Het betaald partnerschapsverlof - dus niet alleen voor de vader - wordt uitgebreid naar vier weken. De uren waar het gezin recht op heeft worden gekoppeld aan het kind en zijn op basis van twee ouders. Koppeling van dit recht aan het kind geeft gezinnen waar de zorg niet alleen bij de vader en moeder ligt een eenvoudige toegang tot deze regeling.

De Piratenpartij wil

- vier weken betaald [partnerschapsverlof](#);
- regels voor ouderschaps- en partnerschapsverlof die rekening houden met alle gezinsvormen.

Lessen van COVID-19

Vrije informatie

De bestaande methoden om wetenschappelijke data te delen blijken snelle ontwikkeling van medicijnen en vaccins tegen COVID-19 te belemmeren. Wetenschappers hebben daarom zelf een open-source model opgezet om data snel voor iedereen beschikbaar te maken. Iedereen deelt bevindingen en gebruikt die van anderen om behandelingen te verbeteren.

De Piratenpartij wil dat dit model voortaan in de hele wetenschap gebruikt wordt. Intellectueel eigendom mag nooit de [gezondheid](#) van mensen in gevaar brengen.

Diversiteit in het OMT

Bij deze en komende medische crises moet er een meer divers samengesteld crisisteam komen met experts uit verschillende disciplines (niet-medici - psychologen, economen, patiëntenverenigingen), ook van buiten de zorgsector. Daardoor zal zij in staat zijn meer afgewogen beslissingen te nemen. De nadruk lag nu erg op de grote ziekenhuizen en de IC's en er was te weinig aandacht voor verpleeghuizen;

Wees eerlijk en transparant

Doordat wetenschappelijke adviezen en beleidsadviezen werden vermengd, is het beeld ontstaan van een oneerlijke en onbetrouwbare overheid. Het mondkapjesadvies is daarvan een goed voorbeeld. Mensen zijn prima bereid om adviezen op te volgen, zolang ze begrijpen waarom die zo zijn. Wetenschappelijk advies dient open en toetsbaar te zijn, en volledig onafhankelijk van beleidsadvies tot stand te komen. Bij beleidsadvies dienen de gebruikte informatie en de gemaakte afwegingen transparant te zijn. Het is belangrijk open en eerlijk aan te geven dat adviezen en beleid op basis van nieuwe informatie en voortschrijdende inzichten kunnen veranderen.

Neem serieuze critici serieus

Als critici genegeerd of zelfs geridiculiseerd worden, maar achteraf gelijk blijken te hebben, al is het maar ten dele, maak je jezelf als overheid(sorgaan) ongeloofwaardig en ondermijnt dit het vertrouwen in de aanpak van de crisis.

Strategische voorraden en "medisch reservisten"

Wanneer enkel gestuurd wordt op directe kostenefficiëntie, is er geen enkele buffer als er iets meer patiënten zijn dan normaal, zoals tijdens een pandemie. Er is een ruimer jasje nodig.

De Piratenpartij wil:

- dat er strategische voorraden van materialen worden aangelegd en bijgehouden;
- een onderzoek naar de mogelijkheid van het inzetten van "reservisten" in de zorg;
- dat belemmerende regelgeving wordt verbeterd.

Luchthavens voorbereiden op pandemie

Het coronavirus is ons land zeer waarschijnlijk binnen gekomen via de luchthavens. Dit is bij toekomstige pandemieën ook de verwachting. Luchthavens hebben een test- en quarantaine-infrastructuur nodig die in het geval van een (aankomende) pandemie onmiddellijk 24 uur per dag open kan.

Pandemie en burgerrechten

Een epidemie bestrijden moet op basis van medische adviezen en maatregelen: testen, bron- en contactonderzoek, beschermende maatregelen zoals ventilatie, UV-c licht en voldoende persoonlijk beschermingsmateriaal. Pas als al deze mogelijkheden zijn uitgeput – en de verspreiding alsnog niet voldoende wordt afgeremd – komt het inperken van vrijheden in beeld.

Transparantie is geboden. Tijdens de corona-crisis is gebleken dat velen onderzoek doen om beleid te verbeteren. Om deze kennis en expertise zo goed mogelijk te gebruiken dient altijd duidelijk te zijn op basis van welke informatie beleid tot stand komt en welke afwegingen zijn gemaakt.

Justitie

Veiligheid is een kerntaak van de overheid. De Piratenpartij wil veiligheid verbeteren door burgerrechten te verstevigen. Een onmiddellijk einde aan de 'war on drugs' maakt direct veel capaciteit vrij bij politie, justitie, rechtbank en gevangeniswezen. We willen het 'mega-ministerie' van Justitie en Veiligheid splitsen; en bij de politie inzetten op de-escalatie en geweldstraining.

Splitsen ministerie van Justitie en Veiligheid

Het 'mega-ministerie' van Justitie en Veiligheid moet worden opgesplitst. De rechtsstatelijke taak hoort bij Justitie. Handhaving van de openbare orde en andere politietaken horen bij Binnenlandse Zaken.

Verhuis de dienst 'Intellectuele eigendomsrechten'

Informatie-monopolies verstoren de markt. Toepassing van het mededingingsrecht dient voorrang te hebben. De dienst betreffende '[intellectuele eigendomsrechten](#)' van het Ministerie van Justitie en Veiligheid hoort thuis bij Economische Zaken.

De War on Drugs beëindigen

Criminalisering van drugs is een spectaculaire mislukking van beleid.⁷³⁾ Er worden meer drugs geproduceerd, verhandeld en gebruikt dan ooit en politie en justitie hebben hun handen er vol aan. De *war on drugs* is ontstaan na de drooglegging. Toen die hopeloos mislukte, ging de Amerikaanse overheid andere drugs verbieden, zoals opium, cannabis en cocaïne, en sleepte landen als Nederland hierin mee. Tijdens de Vietnamoorlog werd dit geïntensiveerd. De strategie was vooral gericht tegen linkse antioorlogsactivisten en de zwarte bevolking door ze met drugs te associëren, en die dan zwaar te criminaliseren.⁷⁴⁾

De Piratenpartij wil een rationeler en humaner [drugsbeleid](#), door de middelen veiliger te maken en verslaafden hulp te bieden in plaats van straf. Zo spelen we capaciteit vrij bij politie en justitie om achter moordenaars, dieven en verkrachters aan te gaan.

De-escalatie en geweldstraining

Het monopolie op geweld brengt een grote verantwoordelijkheid met zich mee. Agenten moeten adequate kennis van wetgeving en bevoegdheden hebben. Geweldstraining moet gericht zijn op de-escalatie, om onrechtmatig gebruik van geweld door politie te voorkomen.

De Piratenpartij wil kennis en vaardigheden verhogen door middel van regelmatige trainingen waarin de-escalatietraining, geweldstraining, het actualiseren van kennis, psychische ondersteuning en evaluaties centraal staan. Ook de schietvaardigheid dient vaker geoefend te worden. Daarnaast moet er goede ondersteuning en hulp zijn voor agenten met psychische klachten.

Agenten en buitengewoon opsporingsambtenaren⁷⁵⁾ (BOA) mogen altijd worden gefilmd. Het hinderen van politie blijft strafbaar. Bij machtsmisbruik of buitensporig geweld zijn agenten net als burgers aansprakelijk. Een rechter dient dan te beoordelen of er sprake is van verzachtende omstandigheden of noodweer.

De buitengewoon opsporingsambtenaar en geweld

De afgelopen jaren is veiligheidshandhaving een speelbal geworden van politieorganisaties en politiek. Onder het mom van bezuinigingen zijn taken weggehaald bij de politie en uitbesteed aan BOA's of zelfs aan bedrijven. De professionaliteit van de politie wordt hiermee afgebroken en het geweldsmonopolie van politie beëindigd.

BOA's worden uitgerust met wapens als pepperspray en in de toekomst mogelijk ook tasers. Dit vinden wij een gevaarlijke en onwenselijke ontwikkeling. Politie, BOA's, privébeveiligers en burgers hebben straks geen zicht meer op hun rechten en plichten. Deze glijdende schaal,

waarbij de politie steeds meer aanzien verliest, moet stoppen. Het privatiseren van veiligheidstaken moet worden beëindigd en zoveel mogelijk worden teruggedraaid. BOA's mogen geen geweld meer gebruiken en geen wapens dragen.

Online criminaliteit

Het Openbaar Ministerie⁷⁶⁾ verwacht dat in 2021 de helft van alle criminaliteit online plaats zal vinden. Online criminaliteit moet een hogere prioriteit krijgen. De opleiding en uitrusting van politie is op dit moment ontoereikend om een echte aanpak van online criminaliteit te realiseren. De expertise en specialisatie van online criminaliteit en fraude moet worden vergroot. Team High Tech Crime moet worden uitgebreid en cybercrime moet een integraal onderdeel van de opleiding van politie worden.

Identiteitsfraude

De hoeveelheid identiteitsfraude neemt toe en is zeer ontwrichtend en tijdrovend. Het heeft grote financiële gevolgen voor slachtoffers. Daarom wil de Piratenpartij expertise omtrent identiteitsfraude vergroten en een betere begeleiding voor slachtoffers.

Het burgerservicenummer⁷⁷⁾ (BSN) wordt vaak gebruikt als bewijs voor wie je bent. Het BSN is alleen een nummer wat jou uniek identificeert (identificatie). Het is geen handtekening (authenticatie). Er is betere BSN beveiliging nodig, bijvoorbeeld een *Two Factor Authentication*⁷⁸⁾. Als het BSN door bijvoorbeeld identiteitsfraude niet meer als unieke identificatie werkt moet het makkelijker worden om te switchen van BSN. Het moet mogelijk worden om het BSN te wijzigen om ID-fraude tegen te gaan.

Veilige communicatie

Hoogwaardige encryptie is essentieel voor onze democratische vrijheid, de economie en voor de overheid zelf. Afzakken of inbouwen van achterdeurtjes, 'backdoors', in encryptie maken het internet minder veilig voor iedereen. Veiligheid betekent niet alleen mensen beschermen tegen terrorisme, maar ook het afweren van de dreiging van malafide spionage organisaties, cybercriminelen en vijandelijke overheden. De mogelijkheid om anoniem te communiceren en om encryptie te gebruiken, is belangrijker dan ooit. Burgers hebben het recht op zowel veiligheid als privacy.

De Piratenpartij wil dat de Nederlandse Staat sterke [encryptie](#) en [anonimiteit](#) bevordert.

Het is niet de taak van overheden om hun burgers te controleren op civiele, economische of criminele delicten. Justitie en inlichtingendiensten hebben deze taak. Gemeenten en andere overheden moeten niet ook nog eens op eigen houtje burgers gaan bespieden.

Aanpak fiscale sluiproutes

Er moet meer geïnvesteerd worden in de fiscale recherche. Er moeten meer forensische accountants worden opgeleid. Er is een grootschalige hoeveelheid "zwart geld" in diverse belastingparadijzen verstopt door vermogende bedrijven, fondsen en particulieren. Het gaat echt om duizenden miljarden euro's. Deze belastingfraude schaadt ons allemaal. Daarom moeten fiscale sluiproutes strikter en meer intensief worden aangepakt. De opsporing en aanpak van deze misdaad moeten worden uitgebreid en geïntensiveerd.

Rechtsbijstand

Nederland is een democratische rechtstaat. De gesubsidieerde rechtsbijstand is echter gekelderd tot een onacceptabel niveau. Het recht op een adequate verdediging in de rechtbank moet hersteld worden, ook als iemand dat zelf niet kan betalen. Het Juridisch Loket moet worden uitgebreid en de bedragen voor toevoegingen moeten omhoog. Bij de rechtbank moet het aantal rechters met ondersteunend personeel worden uitgebreid, om de huidige problemen met onderbezetting op te lossen.

GGZ behandeling gedetineerden

Toerekeningsvatbaar beoordeelde gedetineerden hebben vaak psychologische of psychiatrische stoornissen. Zij dienen psychologisch/psychiatrisch onderzoek aangeboden te krijgen en desgewenst behandeling. Na hun celstraf dienen zij goed begeleid te worden in de samenleving om recidive te voorkomen.

Huiselijk- en seksueel geweld en kindermishandeling

De Piratenpartij wil:

- meer aandacht en specialisme bij politie om hiermee om te gaan;
- kwaliteit vroegsignalering verbeteren;
- daders vervolgen ook zonder aangifte;
- betere slachtofferbescherming.

Terrorisme

Huidige strafrechtelijke wetgeving is ruim voldoende om criminele organisaties aan te pakken. Speciale terrorismewetgeving wordt daarom afgeschaft. Misdad is misdad.

Uitlevering

Burgers (en anderen die hier wonen) worden niet meer uitgeleverd aan landen die het Internationaal Strafhof niet erkennen. Een eerlijke rechtsgang moet gegarandeerd kunnen worden voor iedereen.

Rechten van Sekswerkers

Voor de Piratenpartij is het eenvoudig: **Sekswerk is werk!** De Piratenpartij ziet grote voordelen in het Nieuw-Zeelandse model waarmee alle sekswerk-specifieke wetten worden opgedoekt en de sector wordt behandeld als elke andere dienstverlenende sector.⁷⁹⁾ We willen dat Nederland overstapt op een eigen variant van het Nieuw-Zeelandse model waarin ook ruimte is voor gemarginaliseerde groepen.

De Piratenpartij wil:

- bij besluitvorming over sekswerk moeten vertegenwoordigers van sekswerkers betrokken worden;
- de hele sector dient volledig gedecriminaliseerd te worden;
- beleid dient niet moraliserend te zijn, maar gebaseerd te worden op feiten en wetenschappelijk onderzoek;
- misstanden in de sekswerkindustrie dienen net als in andere sectoren bestreden te worden;
- Geen aparte registratie voor sekswerkers.

Drugsbeleid

De strijd tegen drugs richt meer schade aan dan de middelen zelf. Als we goed kunnen omgaan met één van de meest schadelijke drugs, namelijk alcohol, dan moet het met andere middelen ook mogelijk zijn. De Piratenpartij wil een rationeler en humaner drugsbeleid, cannabis legaal, en overige drugs decriminaliseren en reguleren.

Drugsverdragen op basis van wetenschap

De meeste internationale verdragen met betrekking tot de voorbereiding, bewerking en consumptie van psychoactieve stoffen zijn verouderd en niet gebaseerd op wetenschappelijke feiten. Wetenschappelijk bewijs suggereert bijvoorbeeld dat legalisatie van cannabis minder schadelijk is voor mens en maatschappij dan een verbod. Internationale drugsverdragen zijn in strijd met mensenrechtenverdragen: drugsverboden belemmeren de medische toepassing van de middelen. In Nederland lopen veel zieke mensen het risico op een strafblad of huisuitzetting, puur omdat hun medicijn bestreden wordt.

Legaliseren cannabis

De wietproef is overbodig. Coffeeshops blijken tot de vitale sectoren te horen, sinds ze na slechts 24 uur Corona lockdown als één van de eerste sectoren weer open gingen. Internationale of Europese verdragen zijn geen belemmering meer voor legalisatie van cannabis gezien de voorbeelden in het buitenland waaronder de VS, Luxemburg en Duitsland waar men tegenwoordig vol op volledige legalisatie inzet.

Overige drugs reguleren op basis gezondheidsrisico

Middelen die bij verantwoord gebruik relatief onschadelijk zijn, dienen gelegaliseerd te worden. Verkoop kan plaatsvinden via speciaalzaken met opgeleid personeel, zoals bijvoorbeeld een smartshop.

Hoewel drugsverboden contraproductief zijn, hoeven niet alle middelen vrij verkrijgbaar te zijn, zolang ze maar wel op een veilige manier beschikbaar zijn. Bijvoorbeeld heroïne kan beter verstrekt worden via een apotheek. Bezit en gebruik wordt niet meer bestraft.

Minister van Digitale Zaken

Het internet biedt ongekeerde mogelijkheden voor interactieve beleidsvorming. De Piratenpartij wil ict-kennis meewegen in de hele besluitvorming. Ook rechtstreeks in de ministerraad.

Digitale vrijheid

Het internet als communicatiemiddel biedt ongekeerde mogelijkheden voor politieke ontwikkeling, zonder in top-down, eenrichtingsverkeer te vervallen. De Piratenpartij zal daarom de vrijheid van het internet met felle vastberadenheid zowel op nationaal, als ook op Europees niveau en op wereldschaal verdedigen.

ICT-toepassingen worden vaak gepresenteerd als 'automagische' oplossingen voor om het even welk probleem men niet afdoende heeft doordacht. Dit heeft dure en mislukte ict-projecten tot gevolg gehad. De voortgang wordt vaak pas achteraf gecontroleerd. De Piratenpartij wil dat in een vroeg stadium van de besluitvorming ict-kennis wordt ingebracht en wordt meegewogen. Daarom is het van belang dat in de ministerraad op dat niveau wordt meegesproken over het ict-beleid.

Digitale veiligheid

De Chief Information Security Officer (CISO) is het boegbeeld op het domein van informatiebeveiliging en privacybeleid voor de Rijksoverheid. Deze functie gaat van het ministerie van Binnenlandse Zaken naar Digitale Zaken.

Ethisch hacken

Er komt een beloningssysteem voor het melden van kwetsbaarheden rondom persoonlijke gegevens bij de overheid door ethische hackers. Daarvoor doet de overheid mee aan initiatieven zoals hackathons en bug bounty platforms.

Bureau ICT-toetsing (BIT) versterken

Het Bureau ICT-toetsing (BIT) is nu ondergebracht bij het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, dit hoort bij het ministerie van Digitale Zaken. Het bureau krijgt meer bevoegdheden en goedkeuring van het BIT is vereist bij grote projecten.

Toezicht algoritmen

Waar algoritmen beslissingen maken die mensen raken, zoals prijsbepaling op online markten, of inkomen of als poortwachter, dient verantwoording te worden afgelegd over de werking ervan. We moeten af van het idee dat *machine learning* te ingewikkeld is om te reguleren. De oplossing is om een groep experts samen te stellen die de complexiteit van algoritmen tracht te doorgronden. Een beroep op 'intellectuele eigendomsrechten' mag transparantie niet in de weg staan. Een Autoriteit Digitale Markten krijgt als taak toezicht te houden op de maatschappelijke gevolgen van [algoritmen](#).

Toezicht Open standaarden

Het ministerie draagt er zorg voor en bevordert dat burgers en bedrijven volgens vrije en leverancier-neutrale [protocollen](#) en formaten met de overheid kunnen communiceren.

Bevorderen Open Hard- en software

Er wordt gestreefd naar het gebruik van open hardware en software binnen de overheid waar mogelijk. Wanneer dit niet mogelijk is wordt dit uitgelegd. Overheden en bestuursorganen gebruiken een GIT⁸⁰ om code te delen en inzichtelijk te maken.

Natuur en milieu

Onze kwaliteit van leven is afhankelijk van natuurlijke bronnen, zoals schoon water, lucht, aarde en voedsel. De Piratenpartij wil duurzame en gezonde voedselproductie voor iedereen, nu en in de toekomst. Daarom willen we natuurlijke bronnen niet sneller verbruiken dan de aarde deze zelf produceert.

Daar is een energie-infrastructuur voor nodig, zonder monopolies en zonder andere milieudoelen te schaden. De Piratenpartij wil dat niet grote bedrijven, maar bewoners het laatste woord hebben in de energie-transitie.

Stikstofproblematiek

Op dit moment wordt uitsluitend ingezet op vermindering van stikstofdepositie op Natura 2000-gebieden. Voor economische activiteiten als de bouw en de landbouw zijn ook andere maatregelen nodig om de natuur te versterken.⁸¹⁾ Terwijl het vergunningsstelsel kampt met een verouderd reken- en meetsysteem.⁸²⁾

Aspecten van landgebruik

Omdat land een beperkte hulpbron is, wil de Piratenpartij het volgende:

- eigendom van het land wordt meer toegewezen aan sociale en natuurlijke welzijnsbestemmingen.
- Om de weerbaarheid te vergroten, willen de Piraten kleinschalige landbouw en zelfvoorzienende landbouw behouden en ontwikkelen;
- stedelijke en voorstedelijke landbouw en tuinieren moeten worden aangemoedigd om het transport te verminderen, voedsel te verbouwen, kennis verspreiden, en voorzien in menselijke behoeften.

Geef mens en natuur meer ruimte

Het huidige ruimtelijke ordeningsbeleid waarbij uitbreiding vooral binnen de bebouwde kom moet plaatsvinden, levert problemen op. Mensen wonen dicht op elkaar en ruimte voor recreatie en natuur verdwijnt. Bijkomstig probleem is dat regenwater niet kan worden opgenomen door de bodem, maar wordt afgevoerd naar zee. Acties waarbij mensen worden gestimuleerd om tegels uit hun tuin te halen zijn dan ook een druppel op de gloeiende plaat, aangezien de buitenruimte bij woningen steeds kleiner wordt.

We zullen anders met onze ruimte om moeten gaan waarbij de gedachte dat wonen, werken en natuur gescheiden moeten zijn, wordt losgelaten. *Groen-blauwe daken*⁸³⁾ en slim geplaatst groen tussen de bebouwing lossen veel problemen op met water of ongedierte (processierups) en het is 's zomers een geweldige airco. Tevens is een groene omgeving bevorderlijk voor het gemoed van de mens. Veel aaneengesloten groen kan ondersteunend zijn voor de ecologische hoofdstructuur. Nederland heeft al eeuwen een cultuurlandschap, waarbij veel planten en dieren afhankelijk zijn van de mens. De mens is onderdeel van de natuur, dus er is geen reden om mens en natuur te scheiden.

Landbouw & Visserij

Het landbouwbeleid moet de biodiversiteit ondersteunen. Een gevarieerde voedselproductie die aan de lokale situatie is aangepast en in handen is van veel onafhankelijke en zelfstandige actoren, zal voedselveiligheid, levenskwaliteit en dierenwelzijn vergroten op het platteland en in de steden. Nederlandse landbouw is op het gebied van combineren van innovatie, efficiency en duurzaamheid een koploper in de wereld. Wij pleiten voor het vergroten van de Nederlandse invloed op het Europese landbouwbeleid, met het oog op duurzaamheid. Het landbouwbeleid moet het kader bieden dat gelijke rechten, kansen en verplichtingen bevat.

EU landbouw- en visserijbeleid

- De uitvoer van Europese voedingsproducten met een Europees overschot naar derde landen moet opnieuw worden beoordeeld, als deze de markten voor lokaal voedsel kunnen schaden.
- In handelsovereenkomsten met derde landen vermijdt de EU oneerlijke handelspraktijken op basis van haar handelsmacht.
- Visquota moeten worden aangepast voor wetenschappelijk onderbouwde duurzaamheid.
- Het Europese programma ter bestrijding van illegale visserij moet worden versterkt.

- Stop mercosur. En in het algemeen dat landbouw als wisselgeld wordt gebruikt in handelsverdragen. Oekraïense kip, Canadese hormoonmelk.

Biopatenten

Geen patenten op leven. Het gebruik en de teelt van voedsel is een recht van ieder mens en mag niet exclusief worden voorbehouden aan één bepaald bedrijf, organisatie of overheid. Het creëert afhankelijkheid en ongewenste *vendor lock-in* constructies voor boeren. Nu nieuwe plantoecrooiën op Europees niveau niet meer mogelijk zijn, dienen ook bestaande plantoecrooiën ongedig te worden verklaard. Plantenveredeling met kwekersrecht en biologische landbouwmethoden bieden voldoende mogelijkheden tot het ontwikkelen van sterkere plantenrassen en ziektebestrijding.

Milieuwetgeving

Wetenschappelijke onderbouwing milieubeleid

Om de transparantie en betrouwbaarheid te vergroten, willen we de wetenschappelijke benadering verplicht maken in elk besluitvormingsproces op milieugebied. Het publiek heeft recht op gemakkelijke, tijdige en betrouwbare toegang tot milieugegevens en de daaruit voortvloeiende beslissingen.

- Deze informatie moet ook monitoring- en onderzoeksmethoden omvatten.
- De gegevens moeten te allen tijde beschikbaar zijn op websites van overheden.
- Wetenschappelijk advies en specificaties die de basis vormen voor administratieve en juridische beslissingen, moeten afkomstig zijn van onafhankelijke deskundigen.
- Bovendien moet een divers aanbod van onafhankelijke wetenschappers worden onderhouden.
- Dit kan alleen worden bereikt door academisch onderzoek naar acute en opkomende milieuproblemen adequaat te financieren in plaats van steeds meer onderzoek te bevorderen dat banden heeft met de industrie.

Bureaucratie

Implementatie van milieuwetgeving levert vaak extra papierwinkel waarbij het de vraag is of de gestelde doelen gehaald worden. Regelgeving mag geen aparte registraties in elk EU-land tot gevolg hebben, de Piratenpartij wil centrale registratie op EU-niveau.

Bij het bepalen van de geschiktheid van een aanpak moet rekening worden gehouden met de milieueffecten van eventuele bijbehorende bureaucratie.

Vervuiler betaalt

Vrijwillige maatregelen (convenanten), juridische achterdeurtjes en mazen in de wet worden gebruikt om economische belangen te dienen en de belastingbetaler betaalt uiteindelijk de milieu- en gezondheidsschade. De Piratenpartij wil een effectievere uitvoering van het beginsel 'de vervuiler betaalt'. Pak problemen aan bij de bron.

De Piratenpartij wil:

- een CO2-heffing;
- verplichte reservering saneringskosten bedrijventerrein;
- fijnstofbelasting;
- belasting op grondwater onttrekkingen;
- microplastics⁸⁴⁾ in voeding en cosmetica verbieden.

Sancties in geval van niet-naleving moeten worden versterkt.

Duurzame grondstoffen, gewassen en gebouwen

Wij willen meer ruimte creëren voor experimenten met duurzame landbouw en duurzaam bouwen.

Integrale kijk op milieu effecten

We willen een duurzame en betrouwbare energie-infrastructuur tot stand brengen. De overgang van fossiele naar duurzame en schone energie is noodzakelijk. Het gebruik van energiebronnen moet duurzaam zijn en mag niet in strijd zijn met andere milieudoelstellingen. Ons doel is een transparante en gedecentraliseerde structuur van energieleveranciers die inspraakmogelijkheden voor alle burgers garandeert en monopolies voorkomt. De uitbreiding van elektriciteitsproductie met behulp van duurzame energie moet niet door wetten worden beperkt in de EU-lidstaten Unie. Bij de aanleg van nieuwe duurzame energiebronnen moet zorgvuldig rekening worden gehouden met een bredere impact op het milieu en moeten we het netto milieuvoordeel evalueren.

CO2-emissiehandel

CO2-emissiehandel levert op papier mogelijk reductie van CO2-emissies op voor Nederland, maar het gaat uiteindelijk om wat het netto effect voor de planeet is. CO2-certificatenhandel mag geen vrijbrief zijn om de economische transitie te vertragen. In ruil voor het kopen van CO2-emissierechten moet een equivalent aan CO2-reductiemaatregelen genomen worden in een ander land, zoals het planten van bossen. Emissies van CO2 uit buitenlandse goederen, bijvoorbeeld als gevolg van elektriciteitsopwekking, moeten op het conto van de importerende landen komen.

Boven verbranden is niet duurzaam

We willen bomen niet verbranden als 'biomassa' voor energievoorziening, maar juist meer bomen planten.

Kernenergie

De Piratenpartij is niet dogmatisch tegen alle vormen van kernenergie. Een voorwaarde is dat daarmee de huidige fossiele energiecentrales vervangen worden en we tijd winnen voor een echt duurzame oplossing.

Mobiliteit

Piraten gaan en staan waar ze willen. Wij willen daarom vervoersmogelijkheden niet beperken, maar inzetten op toegankelijk, transparant en betaalbaar openbaar vervoer.

Vervoersvorm

Wij zijn voorstander van het voortzetten of starten van innovaties op het gebied van mobiliteit. Belangrijke eigenschappen voor de vervoersvorm:

- duurzaam;
- neemt weinig ruimte in;
- betaalbaar;
- snel;
- comfortabel.

Fiets

Een goede fietsinfrastructuur en een aantrekkelijke vergoeding voor een fiets van de zaak, kan mensen uit de auto lokken en zo het fileprobleem verminderen.

Gratis openbaar vervoer

In Nederland worden lijnen geschrapt en wordt reizen in de spits duurder gemaakt. Duitsland heeft onbeperkt openbaar vervoer voor een vast bedrag (49 euro) per maand, in Luxemburg is het OV zelfs gratis. Gratis Openbaar Vervoer kost vier miljard. Dit lijkt misschien een hoop geld, maar is slechts een fractie van wat we nu uitgeven aan fossiele 'subsidies' (jaarlijks 46 miljard).⁸⁵⁾ Of autowegen (jaarlijks dertig miljard).⁸⁶⁾ Daarnaast is dit een relatief goedkope manier om het fileprobleem op te lossen. Bovendien voorkomen we zo dat uw reisgedrag bijgehouden wordt met de OVchipkaart of OVpay.

Alternatieve persoonlijke elektrische voertuigen sneller toelaten

Innovatie op het gebied van elektrische vervoersmiddelen gaat snel. Veel elektrische steps mogen in Nederland niet op de openbare weg; in andere Europese landen wel. Deze vervoersmiddelen kunnen het repertoire verrijken. De Piratenpartij wil minder belemmering in de toelating van innovatief vervoer.

Vliegverkeer

Op kerosine dient belasting en accijns geheven te worden op dezelfde basis als brandstof voor vracht of treinverkeer. Implementatie van alternatieve brandstoffen of aandrijving dient gestimuleerd door subsidies op onderzoek. Geluidsnormen behoeven herziening. Ze zijn gebaseerd op verouderde rekenmodellen. De aanvaardbare niveaus voor omwonenden uit onderzoek liggen veel lager dan de wettelijke normen. Dit leidt tot aantoonbare gezondheidsklachten. Zolang die geluidsnormen niet herzien en gemeten zijn, gaat vliegveld Lelystad niet open.

Autonoom vervoer

Wetgeving om aansprakelijkheidskwesties te regelen voor zelfrijdende auto's moet op korte termijn op Europees niveau geregeld worden. We willen de EU bovenaan de innovatieladder voor de automobielsector houden.

Grensoverschrijdend Verkeer en Transport

Alle EU-burgers hebben het recht op echt vrij verkeer. Deze maatregelen maken het mogelijk om de vaak minder ontwikkelde perifere regio's te stimuleren. Gekunstelde constructies van uitzendbedrijven, pay-roll bedrijven en vervoerders om goedkope krachten uit lagere lonen EU landen in te zetten die zorgen voor ongelijkheid in beloning van werknemers die feitelijk hetzelfde werk doen op dezelfde locatie, worden verboden.

Anoniem reizen blijft in alle vormen mogelijk

Anoniem reizen blijft in alle vormen mogelijk en mag geen extra geld kosten. Privacybeperkende initiatieven als de OV-chipkaart mogen niet door negatieve stimulans aan de burger verkocht worden. Dat betekent dat het niet duurder mag zijn om anoniem te reizen.

Dataverzameling van voertuig bewegingen op basis van kenteken of andere identificatiemethoden, mag niet worden gekoppeld aan of zelfs herleidbaar zijn naar persoonsgegevens.

Europese Unie

De Piratenpartij is een internationale beweging, die in alle bewoonde werelddelen actief is. Wij werken graag internationaal samen op basis van transparante en democratische waarden. De Piratenpartij wil daarom een transparant en democratisch Europa, dat zich richt op de gemeenschappelijke belangen van alle mensen in Europa, met een sterker mededingingsbeleid.

Europees democratisch fundament

De huidige Europese Unie (EU) als supranationaal instituut is een samenwerkingsverband van haar lidstaten, niet van haar burgers. Deze democratische tekortkoming van de EU heeft sinds de oprichting bestaan, en is onvoldoende aangepakt tijdens de integratie. De Piratenpartij wil dat Europa zich naar de gemeenschappelijke belangen van alle Europese burgers moet vormen, naast die van de EU-lidstaten.

De Europese Piraten met inbegrip van de Piratenpartij Nederland hebben een [gezamenlijk verkiezingsprogramma](#) aangenomen. We streven er samen naar onze visie voor Europa te verwezenlijken.

Eén van de hoofddoelen van alle Piraten is het leggen van een stevig democratisch fundament voor de Europese Unie. Om dat te kunnen bereiken zijn burgervriendelijker politieke processen onontbeerlijk. Samen moeten we de ontwikkeling van een gemeenschappelijke Europese ruimte voor cultuur, politiek en samenleving aanmoedigen om de bestaande culturele rijkdom en verscheidenheid in de EU te beschermen.

De EU moet haar eigen principes ten aanzien van subsidiariteit naleven. Beslissingen moeten niet op EU-niveau worden genomen als dat beter gaat op nationaal, regionaal of plaatselijk niveau. Gelijke en vlotte toegang tot communicatie en een goed geïnformeerde burgerij zijn randvoorwaarden voor een legitieme democratische besluitvorming. Politieke besluiten op Europees niveau dienen te worden voorafgegaan door Europa-brede debatten die open staan voor voldoende deelname door allen.

Europese grondwet

De Piratenpartij pleit voor een direct verkozen burgerconventie die belast is met het opstellen van een nieuw EU-verdrag, om:

- de huidige verdragen te verduidelijken en te vervangen; en
- de noodzaak van democratische hervormingen in de Europese Unie aan te pakken.

Mits deze door de burgers van de Europese Unie via een referendum wordt aanvaard.

Democratie in Europa

Het huidige EU-wetgevingsproces wordt gedomineerd door de uitvoerende macht (de Europese Commissie) ten koste van de wetgevende macht (het Europees Parlement). De Piratenpartij streeft naar een aanpassing van de machtsverhoudingen binnen de Europese instellingen zodat de invloed van wetgevende macht wordt vergroot.

Directe democratie op EU-niveau, d.w.z. pan-Europese referenda over constitutionele herzieningen en door de burger geïnitieerde wetgevende referenda, moet deel uitmaken van de nieuwe Europese grondwet. Burgers hebben het recht om zowel de bestaande wetgeving in te trekken alsook nieuwe wetgeving in te dienen.

Participatie van burgers

De Piratenpartij wil dat burgers een meer directe en grotere impact hebben in het beleidsdebat en het besluitvormingsproces, zowel individueel als collectief.

We willen dat het Europees Parlement een e-participatietool opzet. Burgers moeten wetgevingsvoorstellen openbaar kunnen bespreken, amendementen kunnen indienen en voorgestelde amendementen online kunnen ondersteunen (of tegen stemmen).

We willen het EU-burgerinitiatief⁸⁷⁾ hervormen. Data-vereisten worden verminderd. De Europese Commissie zou zelfs mislukte maar interessante initiatieven moeten behandelen.

Indieners met een aanzienlijk aantal supporters hebben het recht om persoonlijk te worden gehoord. Het Europees Parlement zou regelmatig de deur open moeten zetten voor burgers om hen de mogelijkheid te bieden voorstellen en zorgen rechtstreeks in te dienen in een gezamenlijke plenaire vergadering met leden van het Europees Parlement en leden van de Europese Commissie. Deze sessies zouden ook open moeten staan voor burgers die op afstand deelnemen via internet of via sociale media.

De Piratenpartij wil:

- door burgers geïnitieerde wetgevende referenda;
- dat het Europees Parlement initiatiefrecht krijgt;
- dat het Europees Parlement eindverantwoordelijke wordt voor het EU-beleid;
- geen kiesdrempel;
- transnationale lijsten;
- een lagere drempel voor het EU-burgerinitiatief;
- e-participatie voor burgers van Europese wetgeving;
- dat burgers rechtstreeks betrokken worden bij EU-wetgeving;
- dat beslissingen zo lokaal mogelijk worden genomen (subsidiariteitsbeginsel).

Transparantie in Europa

De publieke sector, met inbegrip van private entiteiten die namens een openbaar lichaam werken, moet transparant zijn en informatie standaard als open data publiceren, zonder beperkingen op te leggen aan hun hergebruik. Betere transparantie van de wetgeving is nodig, met name in de Raad en in de trialogen (tussen raad, commissie en parlement).

Overheidsinstanties moeten worden verplicht om informatie over besluitvormingsprocessen te documenteren. Overheidsinstanties en vertegenwoordigers moeten worden verplicht om gegevens bij te houden en proactief informatie te publiceren, zoals hun agenda's, notulen van vergaderingen, documenten van derden, zoals input van lobbyisten en informatie die besluiten rechtvaardigt.

Het transparantiebeginsel moet van toepassing zijn op alle overheidsinstanties, met inbegrip van het Hof van Justitie, de permanente vertegenwoordigingen van de lidstaten en de roterende nationale voorzitterschappen van de Raad.

De Piratenpartij stelt dat het een fundamenteel recht van de burger is om alle contracten of financiële voordelen die verband houden met de levering van projecten of diensten van de

publieke sector of de overheid in te zien, zonder dat daarvoor een specifieke rechtvaardiging nodig is.

De Piratenpartij wil:

- informatie in de publieke sector als open data beschikbaar maken;
- lobby transparantie, zie [transparantie](#);
- financiële transparantie van overheidsprojecten en -diensten.

Europese economie

De huidige Europese economie heeft een probleem met de marktmacht die de werking van de vrije markt blokkeert. We hebben mededingingsbeleid nodig dat verder kijkt dan de prijs voor consumenten, doch ook oog heeft voor de belangen van afnemers, werknemers en leveranciers.

De Piratenpartij wil:

- de [effectieve mededingingsnorm](#) invoeren;
- een onafhankelijke Europese mededingingsautoriteit;
- informatie-[monopolies beteugelen](#) door mededingingsrecht voorrang te geven;
- transparantie van [algoritmen](#);
- op de [persoon gerichte reclame](#) hervormen.

Vergaderlocatie Europees Parlement

De maandelijkse verhuizing van het Europees Parlement van Brussel naar Straatsburg kost tijd, geld en energie. Alle vergaderingen moeten voortaan in Brussel plaatsvinden.

Internationale Handel

Oneerlijke handelsverdragen als TTIP, CETA en TiSA bevoordelen multinationals ten koste van consumenten en het MKB. De Piratenpartij wil het MKB een eerlijke kans geven via eerlijke handelsverdragen, die uitgaan van mensenrechten en duurzame ontwikkeling en democratisch tot stand komen.

Internationale Handelsverdragen

Internationale handel bestaat al eeuwen, net als verdragen die internationale handel vergemakkelijken. De Piratenpartij is in principe niet tegen zulke overeenkomsten maar de meest recente verdragen hebben weinig met vrijhandel te maken gehad (Handelsovereenkomst ter bestrijding van namaak⁸⁸) (ACTA), Trans-Atlantisch Vrijhandels- en Investeringsverdrag⁸⁹ (TTIP), Comprehensive Economic and Trade Agreement⁹⁰ (CETA), Trade in Services Agreement⁹¹ (TiSA), Mercosur⁹², EU-Japan Economic Partnership Agreement⁹³ ("EU-Japan EPA", ook wel "JEFTA" genoemd)).

Investeerder-staatarbitrage

Deze verdragen blijken multinationals te bevoordelen, terwijl het Midden- en kleinbedrijf (MKB) het nakijken heeft. Belangrijkste bezwaar is het *Investor to State Dispute Settlement*⁹⁴ (ISDS) en oneerlijke intellectuele eigendomsbepalingen. De beslechting van geschillen tussen investeerders en staten (ISDS) of varianten daarvan, zoals het *Investor Court System* (ICS) worden vaak gebruikt door multinationals om hen onwelgevallige regelgeving tegen te houden, of als verdienmodel ten koste van de gewone mensen.

Informatie monopolies

Tevens worden in die verdragen onderwerpen opgenomen die weinig met handel te maken hebben zoals het aanscherpen van het auteursrecht. Daarom zal de Piratenpartij bij het sluiten van handelsverdragen de belangen van burgers en MKB scherp in de gaten houden. Wij zijn gekant tegen multilaterale internationale overeenkomsten die disfunctionele monopolies en octrooien in stand houden ten koste van de burgerrechten en de menselijke vrijheden. De Piratenpartij stelt als voorwaarde dat in alle handelsovereenkomsten de bescherming van persoonsgegevens van consumenten en bedrijven in acht wordt genomen.

De Piratenpartij wil:

- geen ISDS in handelsovereenkomsten;
- hervormen auteursrecht en patenten;
- bescherming van persoonsgegevens.

Uitgangspunten voor Handelsovereenkomsten

De Piratenpartij wil dat in alle onderhandelingen van de Europese Unie over handelsovereenkomsten aan de volgende voorwaarden⁹⁵⁾ wordt voldaan:

- het Europees Parlement moet het verdrag ratificeren en het verdrag moet worden onderhandeld met inachtneming van de onderstaande principes;
- er is uitgebreide toegang tot informatie en openbare hoorzittingen tijdens het onderhandelingsproces;
- het voorgestelde verdrag omvat waarborgen voor de vrijheid van het internet, sociale en burgerrechten en duurzame ontwikkeling;
- de belangen van kleine en middelgrote ondernemingen worden in aanmerking genomen.

Deze voorwaarden zijn onderstaand nader uitgewerkt.

Betrokkenheid van het Europees Parlement

Handelsovereenkomsten bevatten belangrijke politieke beslissingen die moeilijk te veranderen zijn nadat ze worden aangenomen. Daarom moet het Europees Parlement, het enige orgaan in de Europese Unie dat een direct democratisch mandaat heeft, een ter zake doende rol spelen bij de totstandkoming van het handelsbeleid.

Het Europees Parlement dient via haar Commissie Internationale Handel⁹⁶⁾ (INTA) toegang te hebben tot al het onderhandelingsmateriaal en het recht te hebben om als waarnemer aanwezig te zijn bij de onderhandelingen, en het recht te hebben om bindende aanwijzingen te geven aan de Europese Commissie.

Volledige toegang tot informatie en openbare hoorzittingen

Alle documenten met betrekking tot de onderhandelingen over handelsovereenkomsten moeten beschikbaar zijn voor het Europees Parlement, alsmede aan het publiek bekend worden gemaakt. De tekstvoorstellen dienen ter kennisgeving en voor commentaar in openbare hoorzittingen opengesteld te worden. We willen handelsadvies-commissies een breder draagvlak geven met actieve publieke participatie. Wij eisen dat alle uitkomsten van de beraadslagingen tijdig en volledig worden gepubliceerd.

Eerbiediging van internetvrijheid, sociale en burgerrechten en duurzame ontwikkeling

De Piratenpartij beschouwt het recht op privacy en zelfbeschikking⁹⁷⁾ van de burger als vanzelfsprekend. Daarom ze moeten ook worden gerespecteerd en bevorderd in het kader van handelsovereenkomsten. Aangezien deze principes gelden voor alle mensen, moet de Europese Unie ervoor zorgen dat handelsovereenkomsten hun handelspartners niet de mogelijkheid geven om deze principes te doorbreken.

Alle toekomstige Europese handelsovereenkomsten moeten gebaseerd zijn op het beginsel van duurzame ontwikkeling. Een overeenkomst kan niet worden geratificeerd als deze een negatief effect op het milieu heeft.

Rekening houden met de belangen van kleine en middelgrote ondernemingen

Op dit moment houden handelsovereenkomsten vooral rekening met de belangen van multinationale ondernemingen, terwijl kleine en middelgrote ondernemingen er zelden van profiteren; MKB's worden steeds meer uit de markt gedrukt. We willen dat veranderen.

Defensie

Conflictoplossing

De Piratenpartij wil speciale aandacht besteden aan de stabilisatie van conflicthaarden en fragiele staten, aangezien hun instabiliteit een bron van problemen is voor de hele internationale gemeenschap. Conflictoplossing moet gebaseerd zijn op respect voor het internationaal recht, dat de basis vormt voor een vreedzame internationale gemeenschap.

Militaire samenwerking

De Piratenpartij ondersteunt de gezamenlijke inspanningen om de lidstaten van de Europese Unie te beschermen. De EU moet streven naar een eigen veiligheidsparaplu die onafhankelijk van, en gezamenlijk met de Amerikaanse strijdkrachten (NAVO) kan opereren. Elke Europese krijgsmacht (bestaande of nieuw gecreëerde) moet onder het toezicht en/of controle van het Europees Parlement staan. Er moeten waarborgen zijn dat operaties onder Europese vlag niet tegen de wil van het Europees Parlement worden ingezet.

Wapenhandel strikter reguleren

De Piratenpartij streeft naar een striktere regulering van de mondiale wapenhandel en een verbod op wapenexport naar conflictgebieden. Om een vreedzamere wereld te bereiken is strengere regelgeving in wapenhandel en -export nodig.

De Piratenpartij wil:

- strengere regelgeving in wapenhandel;
- betere uitwisseling van informatie over wapenexportvergunningen en -weigeringen om te zorgen voor een samenhangend EU-wapenexportbeleid;
- uitvoer van wapens naar conflictgebieden via landen met minder strikte wapenhandelsregulering verminderen.

Manipulatiebestendige Markering van Militaire Wapens

De Piratenpartij eist de toepassing van de VN-tool voor het markeren en volgen van militaire wapens (kleine wapens). Alle kleine wapens voor militair gebruik geproduceerd in de EU of buiten de EU onder licentie van een EU-fabrikant moeten op een fraudebestendige manier worden gemarkeerd om ervoor te zorgen dat elk wapen afzonderlijk kan worden geïdentificeerd.

De fraudebestendige markering maakt het mogelijk om transparant te volgen hoe wapens illegaal worden geëxporteerd naar kritieke regio's. Met de mogelijkheid om de wapens daadwerkelijk te traceren naar hun land van herkomst, zullen exporteurs en fabrikanten die deelnemen aan illegale verkoop in verboden gebieden kunnen worden geïdentificeerd.

Defensie en Technologie

Kunstmatige Intelligentie (AI)

De Piratenpartij is voorstander van het starten van onderhandelingen in het kader van het Verdrag van de Verenigde Naties inzake Bepaalde Conventionele Wapens over een regelgevend instrument om "dodelijke autonome wapensystemen" ("*Lethal Autonomous Weapon Systems*") te verbieden, en wapens die doelen kunnen selecteren en aanvallen zonder menselijk toezicht.

Verplicht open hardware en software op netwerkinfrastructuur

Netwerken moeten goed controleerbare open hardware en open software gebruiken voor hun infrastructuur. Net zoals de water- en energie-infrastructuur dient deze nooit onder controle van buitenlandse mogendheden te kunnen komen. Tevens voorkomen we dat het geopolitieke conflict tussen de VS en China het internet in tweeën breekt.

Sluit internationaal verdrag over digitale oorlogsvoering

In overeenstemming met onze principes van technische ontwikkeling en transparant gedrag van overheden, ondersteunt de Piratenpartij een internationaal verdrag over cyberoorlogsvoering. Het verdrag verplicht de ondertekenaars ertoe om elk gebruik van cyberwapens te melden. Onder cyberwapens vallen alle software en IT-systemen die, via ICT-netwerken, gericht informatiesystemen of netwerken van zowel buitenlandse regeringen als individuen volgen, manipuleren, tegenhouden, verstoren of vernietigen. Daarnaast verbinden de ondertekenaars zich ertoe om de veiligheid van civiele infrastructuur, zoals waterzuiveringsinstallaties, kerncentrales of het energienet, niet te ondermijnen.

Ontwikkelingssamenwerking

De Piratenpartij wil met ontwikkelingshulp in de eerste plaats de positie van mensen waar ook ter wereld versterken. Daarom willen we niet langer 'intellectueel eigendom' uitbuiten, maar vrij en op gelijke voet kennis uitwisselen. Zo kunnen we lokale economieën zelfstandiger en slagvaardiger maken. We willen ontwikkelingslanden niet langer benadelen via oneerlijke handelsverdragen, maar een eerlijke kans geven via eerlijke handel.

Gelijkwaardigheid tussen landen

Het huidige systeem van ontwikkelingssamenwerking staat gelijkwaardigheid tussen landen in de weg. Het is de balk in het oog van het Westen. De Piratenpartij wil alle mensen op de wereld gelijke kansen bieden om zich te ontplooien. Ontwikkelingssamenwerking moet gericht zijn op het versterken van de positie van burgers waar ook ter wereld en niet op het in stand houden van een hulpverleningsindustrie.

Mensen slagvaardiger maken

Samen werken aan ontwikkeling kan alleen met het vrij en op gelijke voet uitwisselen van kennis. Toegang tot informatie is essentieel, 'intellectueel eigendom' funest! We willen daarom de lokale economieën versterken. Het uitgangspunt is dat we mensen niet afhankelijk maken, maar slagvaardiger maken. Daarom moet informatie, kennis en expertise ook voor mensen in ontwikkelingslanden zo gemakkelijk en breed mogelijk toegankelijk zijn.

Delen van kennis

De bevolking in andere landen kan enorm profiteren van de overdracht van kennis en expertise. Verspreiding van technologische kennis door middel van open source geeft mensen en organisaties ook meteen de mogelijkheid om zélf met die technologie aan de slag te gaan.

Soepele regels voor gebruik patenten

In alle landen moeten gepatenteerde technologieën voor de ontwikkeling van het land en de bevolking zonder restricties gebruikt kunnen worden.

Bio-/farmaceutische patenten en ontwikkelingslanden

Patenten maken medisch onderzoek, behandelingen, therapie en medicijnen steeds duurder. Burgers in landen met lage tot middeninkomens krijgen hierdoor geen toegang tot adequate medische zorg.⁹⁸⁾ De economische invloeden en belangen van farmaceutische bedrijven moeten aan banden worden gelegd.

Hulp bij vrije internettoegang voor landen met beperkte toegang

Internet biedt mogelijkheden om de zelfbeschikking van mensen te vergroten. Daarom is het belangrijk dat Nederland een proactieve houding aanneemt in de bescherming van een vrij en open internet, ook buiten ons eigen grondgebied. Vooral de achterstand op het Afrikaanse continent is groot en verdient daarom speciale aandacht.⁹⁹⁾

Eerlijke handel

Om andere landen een eerlijke kans te geven, dienen we ze niet te benadelen door handelsverdragen als [ACTA](#), [TTIP](#), [CETA](#), [TiSA](#), [Mercosur](#), [JEFTA](#), enz... We dienen eerlijke handel te stimuleren, zoals beschreven in onze '[Uitgangspunten voor Handelsovereenkomsten](#)'.

Kennis, ontwikkelingslanden en klimaatverandering

We gebruiken onze kennis (bijvoorbeeld op het gebied van watermanagement) om andere landen te helpen met de gevolgen van klimaatverandering.

Cannabisindustrie bevorderen

Nederland sluit actief handelsverdragen met landen die een legale cannabisindustrie hebben om internationale cannabishandel en wereldwijde legalisatie te bevorderen. Landen met lage- en

middeninkomens hebben vaak een uitstekend klimaat voor het telen van cannabis. Zo slaan we twee vliegen in een klap: wij besparen energie en zij bouwen hun economie op.

Migratie

De Piratenpartij wil de oorzaken waardoor mensen moeten vluchten aanpakken. Wanneer mensen toch moeten vluchten, nemen we menselijke waardigheid als uitgangspunt. De Piratenpartij wil een gemeenschappelijk Europees immigratiebeleid. Dit biedt legale mogelijkheden voor migranten, zodat zij niet langer met vluchtelingen worden vermengd. Zo kunnen we mensensmokkel tegengaan en de wachttijd verkorten.

Europees migratiebeleid

Het huidige Europese migratiebeleid maakt economische immigratie onmogelijk waardoor deze groep samen met vluchtelingen in de asielprocedure terecht komt. Dit overbelast de hulpverlening aan vluchtelingen en ondermijnt het draagvlak voor hulp aan de echte vluchtelingen. Tevens bevordert het mensensmokkel. De Piratenpartij zet in op een Europees migratiebeleid waarbij helder onderscheid gemaakt wordt tussen groepen migranten.

Migratie- en asielbeleid moet de menselijke waardigheid van migranten en asielzoekers als uitgangspunt nemen.

De Piratenpartij is voor een gemeenschappelijk Europees immigratiebeleid dat:

- mogelijkheden biedt voor legale migratie naar de Europese arbeidsmarkt;
- taalvaardigheden en andere vaardigheden van de aanvragers waardeert en positief in het proces betreft;
- indien nodig werkgevers verantwoordelijk stelt voor taallessen
- elders uitgereikte certificaten en beroepskwalificaties zonder uitgebreid onderzoek erkent;
- EU-lidstaten in staat stelt hun behoeften aan te passen aan hun situatie en behoeften.

Asiel

De Piratenpartij wil een gemeenschappelijk Europees asielbeleid gebaseerd op adviezen van mensenrechtenorganisaties met:

- vrijheid van vestiging in Europa voor degenen wier aanvraag is goedgekeurd;
- de mogelijkheid van gezinshereniging;
- de mogelijkheid om asielaanvragen ook buiten Europa in te dienen;
- hulpaanbod indien aanvragen worden gehonoreerd.

Integratie

Integratie bereik je door samen te leven. Asielzoekers worden vanaf dag 1 meegenomen in de Nederlandse samenleving.

- de overheid verzorgt en bekostigt taallessen al tijdens de procedure;
- asielzoekers zijn vrij (en worden actief gestimuleerd) om vrijwilligerswerk te doen. De wet Arbeid Vreemdelingen wordt aangepast;
- gespreid plaatsen statushouders;
- inburgeringsexamens worden afgeschaft;
- kinderen die in Nederland geboren en getogen zijn, krijgen een Nederlands paspoort;
- beheersing van de Nederlandse taal is een voorwaarde voor het verkrijgen van de Nederlandse nationaliteit – behalve in de gebieden waar een tweede rijkstaal

gesproken wordt, zoals English, Frysk en Papiamentu. Daar is beheersing van alleen die tweede taal voldoende.

Arbeidsmigratie binnen de EU

Migratie binnen de EU is een grondrecht waar Piraten niet aan willen tornen. Excessen dienen uiteraard wel te worden aangepakt.

- arbeidsmigranten ontvangen minstens het minimumloon;
- handhaving van het verbod op gedwongen winkelnering bij de werkgever wordt geactiveerd.

Cultuur

Toegankelijkheid van informatie, kennis en cultuur is een eerste vereiste voor de sociale, technologische en economische ontwikkeling van onze samenleving. De Piratenpartij wil het auteursrecht grondig hervormen, zodat de copyright-industrie buitenspel wordt gezet en auteursrecht in dienst komt te staan van makers en consumenten.

Beschikbaarheid van informatie

Een goede openbare beschikbaarheid van informatie, kennis en cultuur is een eerste vereiste voor de sociale, technologische en economische ontwikkeling van onze samenleving. Dit wordt echter bemoeilijkt door gekunstelde informatie-monopolies die zogenaamd bedoeld zijn om makers en uitvinders te stimuleren meer werken te produceren, terwijl in werkelijkheid de enige begunstigen van de monopolies grote bedrijven zijn, en het systeem als geheel niet voldoet aan de beweerde doelstellingen. Deze tekortkoming manifesteert zich in vele vormen, waaronder het veelvuldig lastigvallen van individuen en het MKB door collectieve auteursrechten beheersorganisaties, privatisering van winsten uit door publieke middelen gefinancierde werken, of het verlies van in de steek gelaten werken (*'orphan works'*) aan de samenleving. Ons doel is een omgeving in het leven roepen waarin de drijfveer om te creëren hand in hand gaat met vrijheid van informatie. Dit vereist een grondige hervorming van het auteursrecht en ook systemische veranderingen in de publieke sector.

Hervormen auteursrecht

Cultuur wordt nooit in een vacuüm geproduceerd. Artiesten worden geïnspireerd door schrijvers, kunstenaars en musici die hen voorgingen. De huidige termijn van het auteursrecht belemmert deze normale culturele ontwikkeling. We willen daarom het auteursrecht grondig hervormen, opdat het juist in dienst komt te staan van de auteurs, artiesten en kunstenaars. Zie: [Auteursrecht](#)

De Piratenpartij wil:

- de duur van het auteursrecht verkorten;
- remixen, parodieën, citaten en sampling toestaan;
- niet-commercieel gebruik toestaan;
- afgeleide werken in de regel toestaan;
- digitale sloten (DRM) afschaffen;
- privékopieën vrij toestaan;
- panoramavrijheid behouden.

Bevordering van de coöperatieve, "Commons", en vrije cultuur

We streven naar het aannemen van bepalingen in handelsverdragen die het gebruik en de ontwikkeling van open formaten en Free/Libre Open Source Software (FOSS) ondersteunen en de wederzijdse erkenning van licentiemodellen zoals Creative Commons bevorderen.

Het maken van coöperatieve producten zoals Free Software, vrije cultuurgoederen, open patent pools en vrij en open lesmateriaal moet worden bevorderd en beschermd.

Bestaand cultureel erfgoed wordt zoveel als mogelijk gedigitaliseerd en voor het publiek vrij toegankelijk gemaakt.

Een vrije cultuur is een belangrijke bron voor het onderwijs en de creativiteit van de samenleving. We willen artistieke activiteiten en culturele diversiteit stimuleren om de huidige en toekomstige generaties van een rijke educatieve en artistieke omgeving te voorzien.

Om de verspreiding van cultuur en kennis, voorwaarde voor culturele creativiteit, te bevorderen, willen we de termijn voor het commerciële auteursrechtmonopolie beperken tot een duur van hooguit tussen de vijf en twintig jaar. Het vrij, zonder commercieel belang, delen van bestanden moet altijd toegestaan zijn.

Vrije foto's

Van belangrijke historische objecten en gebouwen moeten hoge resolutie digitale scans worden gemaakt zodat ze ook na vandalisme, aanslagen en brand digitaal beschikbaar blijven en gerestaureerd kunnen worden. Foto's betaald met publiek geld moeten voor het publiek vrij toegankelijk zijn.

Vrije overheidsinformatie

Openbaar beschikbare overheidsinformatie moet voor het publiek vrij toegankelijk zijn.

Eerlijke contractvoorwaarden

Auteursrechtenorganisaties moeten zorgen voor volledige transparantie, evenredige participatierechten voor hun leden en eerlijke contractvoorwaarden voor auteurs, artiesten en kunstenaars.

Publiekdomeindag

Het Auteursrecht geeft een tijdelijk monopolie. Op 1 januari komen werken onder copyright vrij beschikbaar voor het algemeen cultuurgood. De Piratenpartij wil deze officiële feestdag vieren als Publiekdomeindag.¹⁰⁰

Bevrijdingsdag 5 mei en Keti Koti vrij

In vergelijking met andere Europese landen heeft Nederland de minste [vrije feestdagen](#). De Piratenpartij wil dat

- bevrijdingsdag 5 mei een officiële vrije feestdag wordt;
- Keti Koti een officiële vrije feestdag wordt

Het afschaffen van de slavernij mag gevierd worden. Bij de viering van deze dag staan we ook stil bij moderne vormen van slavernij.

Kijkwijzer

Het toepassen van de Kijkwijzer in de strafwet staat op gespannen voet met de algemene rechtsprincipes. Een oordeel over onwettigheid is voorbehouden aan de rechtbank. De Piratenpartij wil de Kijkwijzer uit het Wetboek van Strafrecht halen.

Internationaal erfgoed

Iedereen heeft recht op toegang tot de eigen cultuur. De Piratenpartij wil museums aanmoedigen de collectie in lijn te brengen met het internationale erfgoedrecht.¹⁰¹⁾

Vuurwerktraditie

Ondernemers en vuurwerkliefhebbers worden de dupe van het verbod op het particulier afsteken van vuurwerk. Om tegemoet te komen aan de gevolgen van het vuurwerkverbod, is een verenigingsplan met vergunningen een mooie tussenvorm die recht doet aan de vuurwerktraditie. De gulden middenweg is het afsteken van vuurwerk te gaan voorbehouden aan lokale vuurwerkclubs. De Piratenpartij wil het afsteken van vuurwerk in georganiseerd verband toestaan.

Onderwijs

De Piratenpartij staat voor toegankelijke kennis, kunst en cultuur. Een hoogwaardige democratie heeft goed onderwijs nodig om goed geïnformeerde keuzes te kunnen maken. Goed onderwijs deelt materialen en respecteert de privacy. De Piratenpartij wil dat alle leerlingen en studenten tijdens hun schooltijd in aanraking komen met verschillende visies en aspecten van de maatschappij.

Onderwijs is een burgerrecht

Onderwijs is geen markt. Onderwijs – op alle niveaus – is een burgerrecht. Veel maatregelen die bedoeld zijn om de kosten te drukken, zoals aanbestedingen, blijken in de praktijk contraproductief te zijn. Bij concurreren om meer leerlingen en studenten, van basisschool tot universiteit, verliest de gemeenschap altijd. Met een opleiding beneden je niveau functioneer je niet optimaal in een informatiesamenleving. Daarom moet iedereen ook stage kunnen lopen en daar een goede vergoeding voor krijgen. Iedereen die de kwaliteiten en de wil heeft, moet van elk onderwijsniveau kunnen doorstromen.

Een toereikende basisbeurs

Hoger onderwijs biedt de mogelijkheid tot opklimmen op de maatschappelijke ladder. Voor de middenklasse dreigt het er steeds slechter in plaats van beter op te worden. De studieschuldenlast verzwakt de financiële situatie van de gezinnen en deze zwakte is een van de belangrijkste mechanismen die de economische groei afremt. Hoger onderwijs is een groter goed dan alleen het individuele voordeel, zoals een beter salaris.¹⁰²⁾ De maatschappelijke voordelen omvatten onder andere een betere gezondheid, interessantere werkomgevingen, een grotere collectieve vaardigheid voor kritisch denken. Hoger onderwijs is een publieke dienst. Het geeft geen pas dat studenten die publieke voorzieningen financieren door het terugbetalen van persoonlijke leningen.

De Piratenpartij wil:

- meer investeren in hoger onderwijs;

- collegegeld afschaffen;
- een toereikende basisbeurs;
- het bindend studieadvies¹⁰³⁾ (BSA) afschaffen;
- onder het leenstelsel opgebouwde schulden compenseren.

Democratie heeft goed onderwijs nodig

Democratie vooronderstelt keuzes van goed geïnformeerde burgers: onafhankelijk onderzoek, een vrije pers en goed onderwijs. Docenten, van basisonderwijs tot universitair, zijn ook opvoeders. Goed onderwijs geeft niet alleen kennis door, maar ook al die andere zaken die nodig zijn om als een goed burger deel te kunnen nemen aan de democratie. Dat beperkt zich niet tot de lessen maatschappijleer en burgerschap of onder welk kopje dat weggestopt wordt.

Door continue overbelasting beperken leerkrachten zich tot het voorbereiden van de leerlingen op de volgende toets; aan de opvoedingstaak komen er veel niet toe. Een groot deel van de docenten, óók die met een deeltijdaanstelling, is voltijd met schoolwerk bezig en heeft nauwelijks tijd om daarnaast maatschappelijk actief te zijn. De Piratenpartij wil dat alle leerlingen en studenten tijdens hun schooltijd in aanraking komen met verschillende visies op en aspecten van de maatschappij.

Toetsing en lessen scheiden

Het volgen van lessen en het toetsen van kennis en vaardigheden zijn twee hele verschillende zaken. Het volgen van alle lessen moet niet verplicht zijn. Lessen hebben als doel de student te ondersteunen en het scheppen van het sociale weefsel waarin de kennis gedijt. Lessen dienen *niet* als aanwezigheidscontrole. Het moet wel mogelijk zijn om tegen gereduceerd collegegeld examen te doen zonder lessen te volgen – met geen of eventueel enkele bijeenkomsten (extraneus).

Leerplicht - geen schoolplicht

Het moet mogelijk zijn om thuisonderwijs te volgen, er kunnen veel bijzondere omstandigheden (ideologische en religieuze motieven daarin niet begrepen) zijn om te kiezen voor thuisonderwijs. Er moet wel toetsing zijn om te garanderen dat kinderen op niveau blijven of kunnen komen.

Professional in the lead

Op veel scholen zijn, om leerlingen, ouders en docenten meer houvast te geven, de regels op school over de toetsing steeds verder verfijnd en vastgelegd. In de (corona)praktijk blijkt dat, als de omstandigheden plotseling veranderen, tot meer problemen te leiden dan als de invulling minder vastligt en de docenten meer ruimte tot improviseren hebben. Hier kan inspiratie gevonden worden bij het Finse onderwijsmodel. Tegelijk moet uiteraard het eindniveau bewaakt worden. Goed opgeleide docenten kennen de eindtermen, de vakdidactiek en hun leerlingen beter dan de schoolleiding. De piratenpartij wil dat op alle niveaus de verantwoordelijkheid voor de inhoud weer meer bij de professional, de docent, ligt.

Soepelere overgang van Primair naar Voortgezet Onderwijs

De Piratenpartij wil

- dat de keuze voor het type voortgezet onderwijs, en daarmee voor welke beroepen later mogelijk zijn, ook – net als in omliggende landen – later kan worden gemaakt dan nu (12 jaar);
- dat doorstroming van het ene naar het andere onderwijstype zo laagdrempelig mogelijk is;

- meer scholen die zich specialiseren in bv kunst of sport;
- meer dan alleen de CITO als basis voor de schoolkeuze.

Zelfde regels voor bijzonder onderwijs

Op dit moment mogen openbare scholen aanmeldingen van leerlingen niet weigeren op basis van visie en/of levensbeschouwing. Scholen hebben in Nederland de vrijheid om op religieuze grondslag onderwijs te bieden.

De Piratenpartij wil:

- dat ook scholen in het bijzonder onderwijs leerlingen niet mogen weigeren op basis van visie en/of levensbeschouwing;
- betere handhaving op de verplichting aandacht te besteden aan LGBT+.

School en gezondheid

Pubers

Het bioritme van pubers verschuift een paar uur naar achter (sleep phase delay). Middelbare scholen kunnen daar rekening mee houden door later te beginnen en lessen voor de adolescenten bij voorkeur 's middags in te plannen¹⁰⁴. Er zijn scholen die dat al doen. De Piratenpartij wil ook dat scholen hun leerlingen in de pauzes, tegen kostprijs, een gezonde maaltijd aanbieden.

Werkdruk op scholen verminderen

In het onderwijs haken te veel beginnende docenten binnen een paar jaar weer af. Een belangrijke reden is de werkdruk, die tot een hoog ziekteverzuim en burn-outklachten leidt. Werkdruk wordt onnodig verhoogd door slecht taakbeleid en de vele administratieve handelingen. Te grote klassen maken het in het voortgezet onderwijs onmogelijk om alle leerlingen op maat onderwijs te geven.

De Piratenpartij wil:

- de werkdruk verminderen;
- kleinere klassen;
- gelijke beloning in Basis en Voortgezet onderwijs;
- beter gebruik van technologische vernieuwingen;
- het beroep aantrekkelijker maken voor academisch geschoolden.

Privacy in het onderwijs

Privacy-beleid

Scholen moeten een privacy-beleid en/of privacyreglement hebben. Scholen moeten transparant zijn over het verzamelen, de opslag en het gebruik van de gegevens van leerlingen. Het maken van foto's of video's of onderzoek door de GGD mag wettelijk al alleen met toestemming ouders (voor kinderen onder de 16). De uitvoering laat te wensen over door gebrek aan handhaving. Deze toestemming mag natuurlijk niet onder groepsdruk worden afgegeven.

De Piratenpartij wil:

- dat alle scholen duidelijk aangeven hoe ze met gegevens omgaan;
- geen gegevens op een buitenlandse server;
- waarborgen voor privacy van leerlingen bij het uitwisselen van gegevens.

Toetsen en tentamens

In coronatijd werd gebruik gemaakt van software die de leerling/student monitort tijdens het maken van toets of tentamen. De school of universiteit zal (vóór de volgende crisis) een minder invasief alternatief moeten hebben. De leerling/student hoeft nooit een reden op te geven om van dat alternatief gebruikt te willen maken.

De Piratenpartij wil:

- dat online onderwijs en toetsing de privacy niet in gevaar brengt;
- geen spionage software op computers van leerlingen.

Kennis delen

Les- en leermaterialen moeten vrij en online toegankelijk zijn. Leermaterialen bekostigd door de overheid worden open ontwikkeld en vrij toegankelijk. Op deze manier kan iedereen ervan profiteren. Colleges worden mede met overheidsgeld betaald. Daarom moet deze kennis voor zover mogelijk online toegankelijk zijn onder een vrije licentie, ook voor de burger. Het beschikbaar maken van alle colleges biedt studenten flexibiliteit en niet-studenten toegang tot de colleges. Het online beschikbaar maken van colleges maakt het voor studenten bovendien mogelijk de kwaliteit van een collegereeks of docent te bepalen en colleges bij andere instellingen te volgen.

Onderwijs en open source

Open source maakt de ontwikkeling van onderwijsomgevingen efficiënter, stimuleert samenwerking tussen onderwijsinstellingen en verhoogt de kwaliteit van het onderwijs. Onderwijsinstellingen profiteren hiervan en helpen mee content en software verder te ontwikkelen. Scholen mogen leerlingen nooit verplichten tot de aanschaf van een specifiek merk of type hardware: alleen open (vrije) formaten zijn toegestaan voor les- en leermaterialen, zodat leerlingen die kunnen gebruiken op een platform naar keuze.

De Piratenpartij wil:

- dat leermaterialen vrij toegankelijk zijn en – wanneer bekostigd door de overheid – onder een open licentie worden ontwikkeld en aangeboden;
- dat alle leerlingen lessen krijgen in het gebruik en de veiligheid van computers.

Schoolplicht en schoolrecht

Scholen dienen toegankelijk te zijn voor kinderen met een beperking. Het uitgangspunt moet zijn de student zoveel mogelijk tegemoet te komen zoals omschreven in de Wet Gelijke Behandeling.¹⁰⁵ Eventuele extra hulpmiddelen tijdens het volgen van een opleiding worden in bruikleen gegeven of vergoed. Scholen mogen nooit kinderen het recht op onderwijs ontzeggen. De Piratenpartij wil dat de verantwoordelijkheid voor het regelen van passend onderwijs ligt bij de school van keuze van ouders en leerling.

Wetenschap

De overheid en marktpartijen beïnvloeden de koers van de wetenschap door per onderzoek te financieren. Deze afhankelijkheden blijken vaak de uitkomsten te sturen en te censureren. Universiteiten hebben voldoende vaste financiering en vaste staf nodig om onafhankelijkheid en kwaliteit te waarborgen. De onafhankelijkheid van het onderzoek is ver te zoeken waar grote ondernemingen in samenwerking met faculteiten de agenda's bepalen. Dit is één van de redenen dat de financiering op de schop moet. De Piratenpartij wil dat resultaten van wetenschappelijk onderzoek vrij toegankelijk zijn.

Financiering

Het onderzoek op de universiteiten is de laatste decennia meer en meer in de invloed van het bedrijfsleven gedwongen. Grote ondernemingen beïnvloeden de research-programmes. De financiering moet anders.¹⁰⁶⁾

Geldstromen

Een deel van de academici heeft een *vaste* aanstelling en wordt direct betaald door de overheid, de zogenoemde eerste geldstroom. Het onderzoek is echter de laatste jaren steeds meer direct en indirect afhankelijk geworden van projectfinanciering door derde partijen. Als die wordt aangevraagd bij een door de overheid gefinancierde organisatie zoals de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), noemen we dat tweede geldstroom. De derde geldstroom zijn opdrachten vanuit het bedrijfsleven en subsidiegevers, de EU, maar ook collectebus fondsen en incidentele projecten bij overheidsdiensten.

Variabele financiering

De tweede geldstroom wordt gebruikt om vanuit de overheid de algemene koers van het onderzoek te sturen. De derde geldstroom maakt het onderzoek afhankelijk van marktpartijen en leidt regelmatig tot wrijving over welk onderzoek gedaan mag worden en *wat er gepubliceerd mag worden*. Omdat vaak eerste geldstroom geld bijgepast moet worden voor een tweede of derde geldstroomproject is de invloed van deze geldstromen veel groter dan alleen uit de cijfers blijkt.¹⁰⁷⁾ Als de overheid beleidsondersteunend onderzoek financiert, dan leidt dat vaak tot sturing van onderzoek naar gewenste uitkomsten; niet alleen in de keuze van wat en hoe onderzocht mag worden, maar ook te vaak rechtstreeks op de uitkomsten en censuur.

Tijdelijke contracten

De toename van de tweede en derde geldstromen heeft geleid tot steeds meer *tijdelijke* contracten en maakt het in toenemende mate moeilijk om een carrière in het Wetenschappelijk Onderwijs te hebben. Ook vaste medewerkers zijn vaak min of meer afhankelijk van de tweede en derde geldstroom omdat er projectmedewerkers in hun groep werken waarvan de financiering niet in gevaar gebracht mag worden.

Zekerheid ++

Universiteiten behoeven een voldoende grote vaste staf om te zorgen dat tijdelijke projectfinanciering de onafhankelijkheid niet aantast. De eerste geldstroomfinanciering moet minimaal 75%, liever meer, van de totale financiering van een universiteit worden (nu rond de 50%). Onderzoekers moeten zeker zijn dat hun eigen aanstelling en die van hun collega's geen gevaar lopen, ongeacht de uitkomsten van hun onderzoek. Alleen dan kunnen ze effectief aan de samenleving rapporteren.

Universiteiten autonoom

Vaste financiering ++

Voor toetsbare politieke besluitvorming is het van belang dat een betrouwbaar instituut zo neutraal mogelijk relevante feiten op een rij zet. De universiteiten hebben daar van oudsher de belangrijkste rol in gespeeld, ook door beleid met wetenschappelijke inzichten te ondersteunen. Te grote afhankelijkheid van projectfinanciering – vanuit bedrijfsleven en overheid – heeft de onafhankelijkheid van universiteiten ernstig aangetast. De Piratenpartij wil het aandeel vaste financiering van de Universiteiten vergroten.

Vaste aanstellingen ++

Op veel plekken wordt het onderwijs grotendeels verzorgd door docenten in tijdelijke dienst. Een aantal daarvan leidt een leven als *docent-nomade* en hopt van de ene universiteit naar de andere. Dit wentelt de kosten af op de medewerkers die (veel) meer uren werken dan in hun contract staat. De groep krachten die dit jaar lesgeven is over 2 of 3 jaar bijna geheel vervangen. Nauwelijks mensen in vaste dienst; dat maakt het voor docenten onmogelijk om profijt te hebben van de ervaring van voorgaande jaren. Dit komt het onderwijs niet ten goede. De fluctuaties in het aantal studenten zijn te klein om de soms wel 80-100% tijdelijke docenten te rechtvaardigen. Ook hier geldt dat het overgrote deel van de docenten dus in vaste dienst hoort te zijn, dat zullen dan in veel gevallen dezelfde zijn die ook onderzoek doen. De Piratenpartij wil meer vaste aanstellingen op universiteit en HBO.

Wonen

De Piratenpartij wil meer betaalbare woningen. De bovengrens van het puntenstelsel schaffen we af.

Dakloosheid aanpakken hoogste prioriteit

Het aantal daklozen in Nederland is in de afgelopen vijftien jaar schrikbarend gestegen. In een rijke samenleving als Nederland is dat 26.600 (CBS met de trucologie van nieuwe meetmethoden omlaag gebracht van rond de 40.000 in eerdere meetmethoden) een beschamend hoog aantal.¹⁰⁸ Hoewel de Piratenpartij helemaal voor *Housing First*¹⁰⁹ is, is het Nederlandse model van *Housing First*, waarin zorg onlosmakelijk verbonden is met het dak boven het hoofd, niet goed.¹¹⁰ De economisch daklozen vallen hier buiten de boot omdat zij 'geen zorg nodig' hebben. De mensen die wel in het zorgtraject terecht komen hebben een contract met de zorgverlener en niet met de huiseigenaar. Daarmee hebben ze geen huurbescherming of rechten die andere huurders wel hebben.

De gemeenten zijn nu verplicht om te zorgen voor een postadres. Hoewel sommige gemeenten daar erg moeilijk over doen, het goed dat deze taak bij de gemeente ligt, en niet bij zorgorganisaties terecht komt. Door het postadres bij de gemeente te houden is er een contactmoment waardoor inzichtelijk wordt hoeveel daklozen er zijn. De gemeente zou deze service moeten uitbreiden met een e-mailadres en een plek om deze te kunnen lezen. Het verwijzen naar een gratis e-mailprovider zoals Gmail wijst de Piratenpartij, wegens privacy-schendingen van Google subiet af.

De Piratenpartij wil:

- *Housing First* naar Fins model met zorg en huisvesting los van elkaar;
- naast het briefadres voor daklozen ook een gemeentelijk e-mailadres;
- gratis internettoegang voor daklozen.

Betaalbaar wonen

Betaalbare woningen worden in Nederland steeds schaarser. Goedkope woningen worden omgebouwd tot dure woningen, en ook nieuwbouwwoningen vallen vaak binnen een hoog segment. Inkomenspolitiek dient via de belastingdienst te gaan. Inkomensafhankelijke huurverhoging, de 'gluurverhoging', leidt tot meer armoedeval en schending van de privacy.

Bestemmingsplannen en alternatieve woonvormen

Op korte termijn zullen er niet voldoende betaalbare woningen zijn. Bestemmingsplannen zijn geen heilige tafelen. Die moet de gemeente om de woningnood te verlichten eenvoudiger ter discussie kunnen stellen. Daarom zijn creatieve, onorthodoxe oplossingen nodig. Gemeenten moeten grond beschikbaar (kunnen) maken voor creatieve woonvormen zoals tiny houses. Ook als er (ooit) voldoende woningen zouden zijn moeten mensen die dit willen meer de mogelijkheid hebben om in een vakantiepark, een tiny house, of boot te wonen.

Punten voor alle huurwoningen

Het puntensysteem geeft de kwaliteit van een huurwoning in punten weer. Het puntensysteem heet ook wel het woningwaarderingssysteem. Elk onderdeel van de woning, zoals oppervlakte en sanitair, krijgt punten. Bij elkaar opgeteld leveren de punten een maximale huurprijs op. Deze wordt elk jaar opnieuw vastgesteld. Inkomsten uit huur als inkomen belasten. Vaste huurcontracten zijn de norm. De maximale huurprijs wordt mede bepaald op basis van de WOZ-waarde. In schaarstegebieden kan dat de huurprijs verder opdrijven.

De Piratenpartij wil:

- vaste huurcontracten;
- betaalbare huurwoningen bouwen;
- de bovengrens voor het woningwaarderingssysteem afschaffen;
- de WOZ-waarde niet langer meetellen bij het bepalen van de maximale huurprijs.

Bedrijvigheid aan huis

Bedrijven die in de garage beginnen worden in Nederland heel snel door de gemeente naar het industrieterrein gejaagd, ook als niemand er last van heeft. De Piratenpartij wil welwillend omgaan met bedrijvigheid aan huis.

Ruimtebeslag energieopwekking

Nederland moet zuinig omgaan met de beschikbare ruimte. Er is ruimte nodig voor natuur, woningen en voedselvoorziening. Windmolens en zonneparken nemen relatief veel groene ruimte in beslag. Zonnepanelen alleen op gebouwen of bijvoorbeeld parkeerplaatsen overdekken.

Ruimtevaart

Piraten durven verder in de toekomst te kijken en wij ondersteunen onderzoek en financiering van projecten die zal leiden tot nieuwe technologie en inzichten waar de hele mensheid van kan profiteren. De Piratenpartij wil dat alle organisaties die iets bijdragen aan de ruimtevaart hun verkregen kennis beschikbaar maken voor iedereen.

Stimuleren van ruimtevaart voor een betere aarde

Ruimtevaart is een onmisbaar in ons dagelijks leven. Satellietcommunicatie en -navigatie, aardobservatie voor weersvoorspellingen, rampenbestrijding en het opsporen van vervuiling en onderzoek vanuit een baan om de aarde: het zijn vandaag de dag normale onderdelen van ons leven. Toepasbaarheid van dit soort ruimtevaarttechnologie en wetenschappelijke kennis draagt bij aan een duurzamer, veiliger en welvarender leven op aarde.

We willen dat alle partijen die iets bijdragen aan de ruimtevaart hun verkregen kennis beschikbaar maken voor iedereen. Dit zal een belangrijke impuls geven aan de ontwikkeling van technologie en de samenwerking tussen de EU-lidstaten en de partnerlanden.

Versterken Europese positie in ruimteverkenning en technologische ontwikkeling

Door de technologische vooruitgang en commercialisering van de ruimtevaartindustrie zijn zaken als buitenaardse mijnbouw, kolonisatie van andere planeten, interstellaire en interplanetaire reizen en planeetverdediging niet langer onderwerpen voor de verre toekomst, maar van de huidige tijd. Europa speelt hierin een vitale, maar nog relatief kleine rol. Nederland neemt via het *European Space Agency* ¹¹¹⁾ (ESA) deel aan de ruimtevaart. Nederland is één van de 22 volwaardige (EU) leden van ESA en bundelt haar krachten in het *Netherlands Space Office* ¹¹²⁾ (NSO). De piraten staan achter versterking van beide organisaties.

De Piratenpartij wil dat Europa op korte termijn meer investeert in eigen bemande en onbemande ruimtereizen, zoals transport van en naar het *International Space Station* ¹¹³⁾ met eigen ESA astronauten en de verkenning van Mars. Dit biedt kansen en uitdagingen om op politiek en wetenschappelijk niveau meer internationaal samen te werken en de positie van Europa binnen die samenwerking te versterken.

Europese visie met maatschappelijk draagvlak

In een Europese visie voor de ruimtevaart moet naast de wetenschappelijke ontwikkeling ook maatschappelijke relevantie en draagvlak centraal staan. Daarbij moet de nadruk liggen op internationale samenwerking, mensenrechten en duurzaamheid. ESA zal hierbij een leidende en richtinggevende rol kunnen spelen, maar wel ten dienste van de (Europese) burgers. Daartoe moet ESA ook geleid worden door mensen met verschillende achtergronden en disciplines.

Eerlijke en duurzame exploitatie van de ruimte waarborgen met internationale regelgeving

Het *Outer Space Treaty* ¹¹⁴⁾ (OST) uit 1966 van de Verenigde Naties, waarin internationale ruimtewetgeving wordt geregeld en waarbij 110 landen zijn aangesloten regelt in de basis dat de ruimte van iedereen is en dat de opbrengsten ten bate moeten komen van de mensheid in haar geheel. Ten tijde van dit verdrag kon men nog niet vermoeden dat techreuzen en andere industrie het monopolie op ruimte exploratie- en exploitatie lijken te kapen van de staat. Om te voorkomen dat de ruimte verwordt tot het nieuwe Wilde Westen, moet Europa zich hard maken voor nadere internationale regels die de ruimteactiviteiten van het bedrijfsleven in goed banen leidt en ten dienste te stelt van de hele mensheid. Stimuleringsmaatregelen dienen er op gericht te zijn dat start-ups, kleine- en middelgrote ondernemingen en kennisinstututen toegang hebben tot de kennisontwikkeling en daaraan kunnen bijdragen in samenwerkingsverbanden.

Het puinruimen moet beginnen

De drang om de ruimte te veroveren heeft geleid tot een actueel probleem, namelijk ruimteschroot. Geschat wordt dat een half miljoen stukjes afval van menselijke activiteit in de ruimte van 1-10 cm in de buurt van de aarde buiten de dampkring terecht zijn gekomen en meer dan 100 miljoen stukjes kleiner dan 1 cm. Voor de veiligheid van toekomstige ruimtevaart is het nodig dat het puinruimen zo snel mogelijk start. Ook hier moet het principe gelden: de vervuiler betaalt.

Een toekomstvisie met durf

De Piraten durven verder in de toekomst te kijken. Wij ondersteunen onderzoek en financiering van projecten die nu nog science-fiction lijken, maar die de wetenschap uitdagen en zullen leiden tot nieuwe technologie en inzichten waarvan de hele mensheid kan profiteren. Voorbeelden zijn interstellaire reizen met lichtzeilen, ontwikkeling van een ruimtelift of een 'skyhook'.

Resultaten ruimtevaart voor iedereen

Piraten willen dat de resultaten van ruimtevaart het leven van alle EU-burgers verbeteren. Wij maken ons hierbij hard voor *Open Access to Knowledge*-beginselen (zoals volgens de *Berlin Declaration* ¹⁵⁾). Wij streven ook expliciet naar ongecensureerde toegang tot het Internet voor iedereen, waarbij het gebruik van satellieten ook mensen in afgelegen gebieden een betaalbare toegang moet geven tot internet en mobiele communicatie. Dit maakt het ook mogelijk om te werken en wonen buiten de vaak overbevolkte steden. Om open access, internettoegang en digitale onafhankelijkheid te garanderen, moet het Europees Parlement stemrecht en zitting in de raad van bestuur van de Europese ruimtevaartorganisatie ESA hebben.

¹⁾

[Universal Declaration of Human Rights](#)

²⁾

[Hannah Arendt](#)

³⁾

[Real-time bidding](#)

⁴⁾

[Algemene verordening gegevensbescherming](#)

⁵⁾

[Weapons of Math Destruction](#)

⁶⁾

[Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017](#)

⁷⁾

[Wiv & Referendum](#)

⁸⁾

[Rekenkamer kan 70% overheidsuitgaven niet controleren](#)

⁹⁾

[De Nederlandse draaideur: kwart oud-politici wordt lobbyist](#)

¹⁰⁾

[Sterke lokale en regionale journalistiek](#)

¹¹⁾

[World Press Freedom Index](#)

¹²⁾

[3 redenen waarom het sleepnet slecht is voor de journalistiek](#)

¹³⁾

[Cube root rule](#)

¹⁴⁾

[Husselgate zorgt voor verwarring bij Kiesraad](#)

¹⁵⁾

[Constitutionele toetsing](#)

¹⁶⁾

[Forever Minus a Day? Calculating Optimal Copyright Term](#)

¹⁷⁾

[The Case against Patents](#)

¹⁸⁾

[Patents and Innovation: Evidence from Economic History](#)

¹⁹⁾

[Normative Economic Analysis of Trademark Law](#)

²⁰⁾

[Rethinking Trademark Fair Use](#)

²¹⁾

[Electronics right to repair](#)

²²⁾

[How digital devices challenge the nature of ownership](#)

²³⁾

[Free and open-source software](#)

[24\)](#)

[Internet der dingen](#)

[25\)](#)

[Distributed denial of service](#)

[26\)](#)

[Creating a Viable Alternative: Reforming Patent Reexamination Procedure for the Small Business and Small Inventor.](#)

[27\)](#)

[Midden- en kleinbedrijf](#)

[28\)](#)

[Patent Troubles Pending - Small companies say they're being sued for using common practices to do business on the Net](#)

[29\)](#)

[Another 45 miles to go? Kritisch commentaar op het richtlijnvoorstel duurverlenging naburige rechten](#)

[30\)](#)

[Het Communautaire Acquis voor auteursrecht en naburige rechten : Zeven zonden of zestien gelukkige jaren?](#)

[31\)](#)

[Parallel imports in EU law](#)

[32\)](#)

[Negative income tax](#)

[33\)](#)

[Manifest Schuldvrij](#)

[34\)](#)

[Sellers' Inflation, Profits and Conflict: Why can Large Firms Hike Prices in an Emergency?](#)

[35\)](#)

[Using Competition Law to Promote Access to Knowledge](#)

[36\)](#)

[Behavioral Advertising and Consumer Welfare: An Empirical Investigation](#)

[37\)](#)

[Fake News Is A Real Antitrust Problem](#)

[38\)](#)

[Antitrust, the Gig Economy, and Labor Market Power](#)

[39\)](#)

[The Profit Paradox: How Thriving Firms Threaten the Future of Work](#)

[40\)](#)

["Consumer Welfare Is Dead": What Do We Do Instead?—A Perspective from Europe](#)

[41\)](#)

[How the Consumer Welfare Standard Undermines Labor Mobility for Women and Propagates Gender Inequality](#)

[42\)](#)

[Marktmacht op de Nederlandse arbeidsmarkt](#)

[43\)](#)

[The Macroeconomic Effects of Student Debt Cancellation](#)

[44\)](#)

[Richtlijn \(EU\) 2022/2041 van het Europees Parlement en de Raad van 19 oktober 2022 betreffende toereikende minimumlonen in de Europese Unie](#)

[45\)](#)

[Why a Universal Basic Income Is Better Than Subsidies of Low-Wage Work](#)

[46\)](#)

[FTC Proposes Rule to Ban Noncompete Clauses, Which Hurt Workers and Harm Competition](#)

[47\)](#)

[Antitrust as an Instrument of Democracy](#)

[48\)](#)

[Quantifying Market Power And Business Dynamism In The Macroeconomy](#)

[49\)](#)

[Structuring a Structural Presumption for Merger Review](#)

50)

[The Effective Competition Standard: A New Standard for Antitrust](#)

51)

[Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling](#)

52)

[Bouwstenen voor een beter belastingstelsel Tweede Kamer](#)

53)

[Ending Corporate Tax Avoidance and Tax Competition: A Plan to Collect the Tax Deficit of Multinationals](#)

54)

[A wealth tax on corporations' stock](#)

55)

[Are Managers Paid for Market Power?](#)

56)

[Optimal Taxation of Top Labor Incomes: A Tale of Three Elasticities](#)

57)

[High-frequency trading](#)

58)

[Financial Transaction Tax](#)

59)

[A Modern Excess Profit Tax](#)

60)

[Should We Tax Sugar-Sweetened Beverages? An Overview of Theory and Evidence](#)

61)

[Geld en schuld: De publieke rol van banken](#)

62)

[What's Wrong With Negative Rates?](#)

63)

[Buurtzorg](#)

64)

[Evergreening](#)

65)

[Orphan drug](#)

66)

[Misbruik bij de productie van weesgeneesmiddelen](#)

67)

[Generic drug competition: The pharmaceutical industry "gaming" controversy](#)

68)

[Patents & Licensing](#)

69)

[Chapter 15: Access to essential medicines, TRIPS and the patent system](#)

70)

[Getting it right for every child](#)

71)

[GIRFEC in Nederland: het kind als bron van datamining](#)

72)

[Mag ik bloed geven?](#)

73)

[Taking stock: A decade of drug policy - A civil society shadow report](#)

74)

[Waarom de war on drugs mislukt is](#)

75)

[Buitengewoon opsporingsambtenaar](#)

76)

[Openbaar Ministerie \(Nederland\)](#)

77)

[Burgerservicenummer](#)

78)

[Multi-factor authentication](#)

79)

[Proefschrift Joep Rottier: Decriminalization of Sex Work: The New Zealand Model](#)

80)

[Git \(software\)](#)

81)

[Aanpak 'stikstofcrisis' vraagt om breder perspectief](#)

82)

[Meer meten, robuuster rekenen](#)

83)

[Green Deal Groene Daken](#)

84)

[We eten, drinken en ademen plastic. Wetenschappers trekken aan de bel](#)

85)

['Fossiele subsidies bedragen jaarlijks 39,7 tot 46,4 miljard euro'](#)

86)

[In totaal kosten onze autowegen 30 miljard per jaar. Maar we reizen er geen seconde korter door](#)

87)

[Europees burgerinitiatief](#)

88)

[Handelsovereenkomst ter bestrijding van namaak](#)

89)

[Trans-Atlantisch Vrijhandels- en Investeringsverdrag](#)

90)

[Comprehensive Economic and Trade Agreement](#)

91)

[Trade in Services Agreement](#)

92)

[Mercosur](#)

93)

[EU-Japan Economic Partnership Agreement](#)

94)

[Investor to State Dispute Settlement](#)

95)

[The Alternative Trade Mandate](#)

96)

[European Parliament Committee on International Trade](#)

97)

[Self-determination theory](#)

98)

[Private Patents And Public Health](#)

99)

[Digitalisering en jeugdwerkgelegenheid in Afrika](#)

100)

[Publiekdomeindag](#)

101)

[Dutch Cultural Heritage legislation as at July 2010](#)

102)

[Second Chance: Life without Student Debt](#)

103)

[Bindend studieadvies](#)

104)

[Sleep and Teens](#)

105)

[Algemene wet gelijke behandeling](#)

¹⁰⁶⁾

[Medewerkers rechtenfaculteit UvA eisen uitleg over door Zuidas gesponsorde leerstoelen](#)

¹⁰⁷⁾

[Financiële stromen en prioriteringsbeleid in het Nederlandse universitaire onderzoek](#)

¹⁰⁸⁾

[26,6 duizend dakloze mensen begin 2022](#)

¹⁰⁹⁾

[Housing First Nederland](#)

¹¹⁰⁾

[Housing First Gids Nederland](#)

¹¹¹⁾

[European Space Agency](#)

¹¹²⁾

[Netherlands Space Office](#)

¹¹³⁾

[International Space Station](#)

¹¹⁴⁾

[Outer Space Treaty](#)

¹¹⁵⁾

[Berlin Declaration on Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities](#)